چاسندين لاءِ ملڪي سياست حرام آهي؟

رسول بخش پليجو

قيمت ٥-٠٠ (پنج) روپيا

ليکڪ

رسول بخش پليجو

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.
پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

پيش اکر

سنڌ جي ناميا ري انقلابي اڳواڻ ۽ دانشور محترم رسول بخش پليجي جي اڪابر ذهن ۽ تيز قلم جي تخليق اوهان جي هٿن ۾ آهي. سنڌ ۽ سنڌي عوام جي نجات جي سوال تي سنڌ ۾ گذريل ڪجهه ورهين کان ٻه مختلف ۽ متضاد نقطهء نظر پيش ٿي رهيا آهن. هڪ سوچ جي ڌارا اها آهي ته سنڌي ماڻهن جي نجات ان ۾ آهي ته آهي فقط سنڌ ۾ ۽ خالص سنڌي سياست ڪن. هن سوچ رکندڙ ماڻهن جو خيال آهي ته ڪي سطح تي سياست ڪندڙ ماڻهو ۽ تنظيمون سنڌ دشمن آهن. ٻي سوچ جي ڌارا جي حامي ماڻهن جو خيال آهي ته سياست هڪ ڳنڀير، وسيع ۽ پيچيدو عمل آهي ۽ سنڌي ماڻهن جي راهه نجات ان ۾ آهي ته اهي رڳو سنڌ تي پر آهي پنهنجي حقن کي حاصل ڪرڻ لاءِ ٻين ملڪ ۽ سڄي دنيا ۾ سياست ڪن. سندن خيال آهي ته خالص سنڌي سياست جو نعرو سنڌي عوام کي اڪيلو ڪري مارائڻ جي سنڌ دشمن چال آهي.

اهي ٻئي ابتڙ ۽ متضاد نظريا ۽ خيال سنڌ جي اڄوڪي سياست جا اهم سوال آهن. ڏٺو ويو آهي ته ڪيترا ئي سنڌي ماڻهو اڃا انهن سوالن بابت مونجهاري جو شڪار آهن. هن وقتائتي ڪتاب ۾ محترم رسول بخ

پلاڻ ۾ 'خاص سنڌي سياست' ۽ 'ملڪي سياست' بابت آڀرندڙ سوالن جي تفصيلي ڇنڊڇاڻ ڪئي آهي. محترم پنهنجي جو لکيل هي ڪتاب سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن جي ڇوٽڪاري جي راهه کي وڌيڪ چٽو ۽ روشن ڪندو.

اسان جي هن پبلشنگ ايجنسي جي وڌ کان وڌ اها ڪوشش رهي آهي ته چاڻ ۽ شعور وڌائيندڙ ڪتاب سستي ملهه تي مهيا ڪري ڏيون. سنڌي ڪتابن جي ڇپائي ۽ مارڪيٽ جي مسئلن کان تقريباً سمورا پڙهندڙ واقف آهن. خاص ڪري ڪاغذ جا اگهه ته جيئن پوءِ تيئن آسمان سان ڳالهيون ڪندا وڃن. انهن سمورين ڳالهين جي باوجود اسين اها دعوا ڪرڻ ۾ پاڻ کي حق بجانب سمجهون ٿا ته اسان جا ڇپايل ڪتاب مارڪيٽ ۾ عام رواجي قيمتن کان وڌيڪ سستا هوندا آهن.

اسين پنهنجي پڙهندڙن کي ان ڏس ۾ اڃا وڌيڪ سهوليتون فراهم ڪرڻ جا خواهشمند آهيون جيڪي سهوليتون هن ريت آهن:

(1) اداري طرفان ڇپايل ڪتابن مان ڪنهن به هڪ ڪتاب جون گهٽ ۾ گهٽ پنج ڪاپيون گهرائڻ ۾ 33% ۽ مختلف ڪتابن جون ڪل پنج ڪاپيون گهرائڻ تي 33% ڪميشن ڏني ويندي. ڪتاب گهرائيندڙ ٻڌو يا فرد انهن ڪتابن جي قيمت مان 33% رقم ڪٽي باقي رقم ۽ ڪتابن جو تفصيل اداري کي ڏياري

موڪلين ته ڪ. پوسٽ ذريعي ڪتاب موڪليا ويندا
پوسٽ جو خرچ اداري جي ذمي هوندو.

(٢) جيڪي بڪ اسٽال اداري جا ڪتاب گهرائڻ چاهين، آهي پنهنجا آرڊر اداري کي ڏياري موڪلين.

(٣) ايجنسيءَ جي حيدرآباد گاڏي کاتي واري اسٽال تان هر ڪتاب تي 10% ڪميشن ڏني ويندي ۽ انهيءَ بڪ اسٽال تي ٻن ڪتابن "ارتقا جي ڪهاڻي" ۽ "انگولا جي آزادي" تي خصوصي رعايت ڏني پئي وڃي. سندن قيمتون ترتيبوار -/27 روپين بدران -/15 روپيا ۽ -/15 روپين بدران -/10 روپيا ورتي پئي وڃي.

ائڊريس: معرفت سردار پرنٽنگ پريس، گاڏي کاتو حيدرآباد

پساران: مئنيجر، سنڌي ادبي پبلشنگ ايجنسي

سنڌ جي وفاداريءَ جو ٺيڪو

.. ڪافي عرصي کان سنڌ ۾ سوچ رکندڙ حلقن ۾ اڪثر انهيءَ سوال تي بحث ٿي رهيو آهي ته سنڌي وطن دوست ماڻهو ملڪي سياست ۾ حصو وٺن يا نه؟ ان سوال کي هڪڙا ماڻهو هيئن پيش ڪندا آهن ته ”اسين فقط سنڌ جي سياست ڪندڙ ماڻهو آهيون. سنڌ جا وفادار فقط اسين ئي آهيون. فلاڻا سڀ ملڪ جي سياست ٿا ڪن. اهي پاڪستاني آهن ۽ سنڌ جا غدار آهن.“ پيا انهيءَ ڳالهه سان اتفاق نه ٿا ڪن ۽ چون ٿا ته ”جنهن نموني ڳالهه ڪئي وڃي ٿي تنهن نموني جي خالص سنڌي سياست يا خالص پاڪستاني سياست نالي دنيا ۾ ڪا شيءِ ٿيندي ئي ڪانهي ۽ ٿي سگهي ئي نٿي.“ سندن چوڻ آهي ته، ”’خالص سنڌي سياست‘ واري نعري جا باني ڪار ان نعري جي آڙ ۾ خاص سنڌ دشمن سياست پيا ڪن ۽ پنهنجي ان قوم دشمن ۽ وطن دشمن سياست جي اصلي موقعي پرست روپ کي لڪائڻ ۽ سنڌي ماڻهن کي برغلائي ڪين پنهنجي ان سياست جو غلام بنائڻ لاءِ ئي اها لفاظي ۽ نعري بازي پيا ڪن.“ ان ڳالهه تان ڪافي تڪرار هلندڙ آهي. عام سياسي سوچ رکندڙ سنڌي ماڻهن سان گڏ ڪافي اڳتي وڌيل سياسي سوچ رکندڙ ۽ سنڌي ماڻهن جي

چونڪاري لاءِ واجهائيندڙ ماڻهو به وڏي مونجهاري ۾ پئجي ويا آهن، ته انهن پنهنجي ڳالهين مان سنڌ ۽ سنڌي عوام جي فائدي واري ڳالهه الائي ڪهڙي آهي؟ صاف نظر پيو اچي ته ان معاملي کي نبيرڻ بنا سنڌي عوام جي وڏي گهڻائي صحيح وات وٺي اڳتي وڌي نه سگهندي.

تنهنڪري اڄ اسين ان معاملي کي چڱيءَ طرح سمجهڻ ۽ ٿي سگهي ته ان کي صحيح نموني نبيرڻ جي ڪوشش ڪنداسين.

"سنڌ جي سياست" ۽ "پاڪستان جي سياست"

سڀ کان پهريائين ضروري آهي ته انهن ٻن ابتڙ فقرن جي معنيٰ سمجهڻ جي ڪوشش ڪجي. يعني "سنڌ جي سياست" ۽ "پاڪستان جي سياست" اسان سڀني کي خبر آهي ته لفظن ۽ جملن جي رڳو عام، ظاهري ۽ اکري معنيٰ ڪانه ٿيندي آهي، انهن جون اصطلاحي، استعمالي ۽ ٻيون معنائون به ٿينديون آهن، تنهن ڪانسواءِ لفظن ۽ جملن کي سڀ ماڻهو ساڳي معنيٰ ۾ ورلي ڪتب آڻيندا آهن. ساڳي ڳالهه يا ڪم کي هڪڙا ماڻهو ساراهه جي لفظن ۾ بيان ڪندا ته ٻيا وري ان جي ٻنهي ابتڙ ان کي گلا جي لفظن ۾ بيان ڪندا آهن. اهڙي ريت لفظن ۽ فقرن کي اڪثر هر ڪو پنهنجي پنهنجي مطلب واري نموني ڪتب آڻيندو آهي. جو ته انهن ۾ اڪثر ذاتي ۽ طبقاتي پسند ناپسند ۽

نفعي نقصان جو سوال انڪيل هوندو آهي. مثال طور ڪو عام واپاري پنهنجي پٽ کي سٺو واپاري شايد تڏهن چوندو جڏهن هو گراهڪن جي چڱيءَ طرح کل لاهي وٺڻ ۾ پڪو ٿي ويو هوندو. پر اهڙي کل لاهيندڙ کي اڪثر گراهڪ "سٺي" واپاريءَ بدران تمام خراب، ڦورو يا ٺڳ واپاري سڏيندا. ساڳيءَ طرح ڪنهن پوليس آفيسر کي سندس يار دوست وغيره همٿ وارو، مڙس ماڻهو ۽ اڻموٽ آفيسر چوندا، پر جن ماڻهن کي سندس انهيءَ "همٿ" ۽ "مڙسيءَ" جا هٿ لڳا هوندا سي کيس ظالم ۽ ڪانئر پٽ وغيره سڏيندا. جي هڪڙا ماڻهو ڪنهن آفيسر کي "ٿڌو" ۽ "رحمدل" سڏيندا ته ٻيا وري کيس "ڊاڙيو" ۽ "نڪمو" سڏيندا. اهڙيءَ ريت "سٺو واپاري"، "سٺو ماڻهو" جي لفظن وانگر "اسلامي نظام"، "آزاد دنيا"، "محب وطن سياست"، "اسلامي سياست"، "پاڪستاني سياست" ۽ "سنڌي سياست" جهڙي قسم جي لفظن جي ڪا هڪڙي مقرر معنيٰ ڪانه ٿيندي آهي. هر ڪو اهڙن فقرن کي پنهنجي مطلب جي معنيٰ ۾ ڪم آڻيندو آهي ۽ منجهانئن پنهنجي مطلب جي معنيٰ وٺندو آهي.

"سنڌ جي سياست" جي ظاهري سياسي معنيٰ آهي، "آها سياست جيڪا سنڌي ماڻهن جي فائدي جي سياست هجي"، پر ڪا سياست رڳو ڪنهن جي چئي چوڻ سان واقعي سنڌ جي سياست يعني سنڌي ماڻهن جي فائدي

جي سياست ڪانہ ٿي پوندي. حقيقت ۾ ان جو دارومدار ان ڳالهين تي آهي. پهريون تہ ان ماڻهوءَ کي پوري پوري خبر هجي تہ حقيقت ۾ سنڌي ماڻهن جي فائدي جي سياست ڪهڙي آهي. ٻيو تہ اهو ماڻهو جيڪي صحيح سمجهي اها ٿي ڳالهہ ڪري ۽ ڄاڻي ٻجهي يا لاشعوري طرح غلط ڳالهہ نہ ڪري. مثال طور اڄ ڪلهہ نہ ٿئي جو هو پنهنجي مطلب لاءِ ڪنهن اهڙي سياست کي سچي سنڌ جي فائدي جي سياست سڏي جيڪا حقيقت ۾ سنڌ جي فقط ڪنهن خاص ماڻهوءَ، ٽولي يا طبقي جي فائدي جي سياست هجي ۽ سنڌ جي گهڻن ماڻهن کي ان مان فائدي بدران الٽو نقصان پهچندو هجي.

ذهن مرض تي پوندڙ اثرات ۽ انهن کان بچاءُ وسيلن

انهيءَ سلسلي ۾ اچو تہ ڪجهہ حقيقتن کي ذهن ۾ آڻيون. هڪڙو مثال ٿا وٺون. ڊاڪٽريءَ جو علم قديم ڪان قديم علم آهي. علمن جي وڌڻ ويجهڻ جو گهڻو دارومدار حاڪم طبقن جي نفعي نقصان تي هوندو آهي. ڪيترا ئي اهڙا علم آهن جيڪي حاڪم طبقن جي نقصان جا آهن. جهڙوڪ سماج ۾ انقلاب آڻڻ جو علم. انڪري حاڪم طبقا اهڙن علمن جي وڌڻ ويجهڻ ۾ مدد ڏيڻ بدران انهن کي ڪچيءَ ۾ سرجندي ڏي ڇيهائي چڙهڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. ڊاڪٽريءَ جي علم جي بهترين حاصلاتن مان سڀ کان گهڻو فائدو

عوام بدران حاڪم طبقن ئي ورتو آهي. ان ڪري دنيا جي حاڪم طبقن ان علم جي تمام گهڻي سرپرستي ۽ همت افزائي ڪئي آهي. هن علم ۾ روز نت نيون ھڪبئي کان وڌيڪ حيرت انگيز ايجادون ٿي رهيون آهن ۽ اڄ اهو ڪاميابيءَ ۽ عروج جي آسماني بلندين کي ڇهي رهيو آهي. پر ان هوندي به اڄا ڏائين هزارين اهڙا نيم حڪيم، تعويذ فروش ملان، ڀوپا، جن ڪيڏندڙ جهاز ـ پڙهندڙ، سانڊي جو تيل ۽ ٻيهن مرضن تي ڦوندڙ ابرت ڏارائون وڪڻندڙ ماڻهو موجود آهن، جيڪي وڏي آڪڙ ۽ اڏمبر سان، وڏي بي حيائيءَ سان چون ٿا ته ڊاڪٽري علم جيڪي ڪجهه سيکاري ٿو سو سڀ بڪواس آهي. فلاڻي بيمار کي ٽائيفائيڊ يا نمونيا وغيره ڪانهي پر فلاڻي پير جي وڻ سان لڳت لڳي اٿس يا فلاڻي جن جو واسو اٿس يا فلاڻي پير جني ڀيت اٿس وغيره. ان ڪوڙي پروپيگنڊا ڪري لکين ماڻهو ڊاڪٽري علم بدران انهن جاهلن جي نامنهاد علم کي سچو سمجهڻ لڳن ٿا ۽ پنهنجون ۽ پنهنجن پيارن جو صحتون ۽ حياتيون انهن بدمعاش ۽ جاهل ٺڳن جي حوالي ڪري ڇڏين ٿا.

سڀني کي خبر آهي ته جيڪڏهن دنيا جي ڪروڙين مظلوم عوام کي سياست بابت صحيح ڄاڻ حاصل ٿي وڃي ۽ هو سمجهي وڃن ته هن ڦورو ۽ ظالم غلاميءَ سان ڇوٽڪارو ڪهڙي سياست وسيلي حاصل ڪري

سگهجي ٿو ته جيڪر ڦورو ۽ ظالم طبقن جو تمام برو حشر ٿئي. انهيءَ ڪري هزارين سالن کان هر دؤر ۽ هر ملڪ ۾ حاڪم طبقن سياست بابت سچين ڳالهين کي لڪائڻ ۽ ڪوڙين ڳالهين کي ڦهلائڻ لاءِ هڪ طرف پنهنجي قلمي ڪمدارن ۽ ڪاراون جا سڀ کان وڌيڪ فتني خور ۽ سازشي دماغ، تيز ۽ طرار قلم ۽ بي‌شرم ۽ بي‌حيا زبانون ڏيوٽيءَ مان پئي لڳايا آهن ته ٻئي طرف عوام کي صحيح سياست ڪرڻ کان روڪڻ لاءِ هنن ڪڏهن ڪين تيرن ۽ تلوارن، ڀالن ۽ تفنگن سان قتل ڪرايو آهي ته ڪڏهن نانگن هٿان ڏنگايو آهي ۽ بگهڙن ۽ درندن هٿان چيرايو ڦاڙايو آهي. مظلوم عوام جي حق پرست سياست کي اسرڻ کان روڪڻ ۽ اسرندي ئي چيپائي ڇڏڻ لاءِ اهي طبقا تاريخ ۾ هڪڙي ڪربلا نه پر هزارين لکين ڪربلائون ڪري چڪا آهن. جيستائين هي ڦورو ۽ ظالم سماج قائم آهي تيستائين غوام دشمن ۽ عوام دوست سياست جي وچ ۾ اها جنگ جاري رهندي. انهي ڳالهه کي خيال ۾ رکندي، هتي نوٽ ڪرڻ جهڙي ڳالهه اها آهي ته جن معاملن بابت صحيح ڄاڻ ڦهلائڻ ۾ خود حاڪم طبقن جو وڏو فائدو آهي ۽ جن بابت هھڙي زبردست پڪي پختي ڄاڻ موجود آهي، انهن معاملن بابت به جڏهن هھڙي بي‌حيائيءَ سان، واهيات ۽ خطرناڪ جڙتو ڳالهيون ڦهلايون پيون وڃن تڏهن سوچي سگهجي ٿو ته جن معاملن بابت

صحيح ڄاڻ زبردست مخالفتن سبب ڏڍو ڏڍو ٿي سس هاڻي گڏ ٿي آهي ۽ جن بابت صحيح ڄاڻ جو ڦهلجڻ حاڪم طبقن لاءِ چڻ موت جو پيغام هجي تن معاملن بابت انهن ڏورن ۽ ظالمن طرفان مس گهڙت ۽ ڪوڙي پرچار جو ڪهڙو حال هوندو؟ انهيءَ ڪري سياست ۽ ٻين اهڙين ڳالهين جن ۾ حاڪم طبقن جي نفعي نقصان بلڪ مرڻ جيئڻ جو سوال اٽڪيل آهي تن ۾ حاڪم طبقن جي ڳالهه تي ڀروسو ڪرڻ خطرناڪ بي سمجهي ۽ ناداني ٿيندي.

اسان جو نفعو نقصان معنيٰ توهان جو......
هاڻي اڳتي ٿا هلون...

ڏورو ۽ ظالم حاڪم طبقا عوام ۾ جيڪي گمراهيون ڦهلائيندا رهيا آهن انهن مان هڪڙي وڏي گمراهي اها هوندي آهي ته هو سندن فائدي جي ۽ عوام جي نقصان جي ڳالهه کي سڄي جي گڏيل فائدي واري قدرتي ڳالهه ڪري ظاهر ڪندا آهن. ٻئي طرف هو عوام جي فائدي جي هر ڳالهه کي قدرتي طرح نقصانڪار ۽ واهيات، اڻ ٿيڻي ۽ ڏوهه جهڙي ڳالهه ڪري سڏيندا آهن. عوام کي گمراهه ڪرڻ لاءِ هنن هڪڙي خاص ابتي ۽ اڏ-اڪري ٻولي ايجاد ڪئي آهي جنهن ۾ ڏينهن کي رات ۽ رات کي ڏينهن سڏيو ويندو

مثلاً: سنڌ دشمن سرمائيدارن ۽ جاگيردارن جو ننڍڙو ٽولو پنهنجي بيشرم ڦرلٽ جي ڌنڌي کي اسلام جي سربلندي ۽ ملڪي سالميت لاءِ جدوجهد جا لقب ڏئي ٿو. اهو ڌاڙيلن جو ٽولو پنهنجا قومي حق گهرندڙ سنڌي ۽ ٻين گهرڌڻين کي چور ۽ ڌاڙيل ٿو سڏي ۽ پاڻ کي گهر جو اصلي مالڪ ۽ گهر جي سمورن ڀاتين جو گهٽگهرو ۽ واحد نمائندو سڏائي ٿو. ساڳيءَ طرح سنڌي حاڪم وڏيرو طبقو به پنهنجي فائدي جي هر عوام دشمن ڳالهه کي هميشه سڄي سنڌ جي سمورن ماڻهن جي فائدي جي ڳالهه سڏيندو رهيو آهي. هو غدار ۽ وطن دشمن سنڌي وڏيرن جي ڀرستين ۽ بدمعاشين، ذلالتن ۽ غدارين جي سياست کي سنڌ جي سياست جو نالو ڏيندو رهيو آهي، ۽ سنڌي ماڻهن کي وڏي بيحيائيءَ سان چوندو رهيو آهي ته اها سياست اوهان سمورن سنڌي ماڻهن جي سياست آهي.

ان ڪري اسان کي رڳو ”سنڌ جي سياست“ وغيره جا سڪا اکر پڙهي، اکيون پوري اهو ويساهه ڪري ويهي نه رهڻ گهرجي ته ان باري ۾ جيئن ڪي ماڻهو چون ٿا تيئن ئي هوندو. اسان کي پنهنجي سر پاڻ چڱيءَ طرح جاچي ۽ ويچاري معلوم ڪرڻ گهرجي ته سنڌ جي حقيقي سياست يعني سنڌ جي ماڻهن جي وڏي اڪثريت جي فائدي جي سياست ڪهڙي آهي ۽ ڪهڙي ڪانهي.

تنهن کان سواءِ اها به ڇڪاس وٺڻ گهرجي ته سنڌ جي سياست جو فقط هڪڙو قسم آهي يا ان جا هڪ کان وڌيڪ به قسم آهن. جي هڪ کان وڌيڪ قسم آهن ته پوءِ اهو معلوم ڪرڻ گهرجي ته انهن مان هڪڙي قسم جي سياست صحيح معنيٰ ۾ لکن سنڌي ماڻهن ۽ سنڌ جي سياست سڏائي سگهي ٿي. ساڳيءَ طرح ڏسڻو آهي ته "پاڪستان جي سياست" واري فقري مان حقيقت ۾ ڪهڙو مطلب ورتو ويو آهي. اهو به ڏسڻو آهي ته ان نام نهاد پاڪستاني سياست جو به ڪو هڪڙو مقرر قسم آهي يا ان جا هڪ کان گهڻا قسم آهن. جي گهڻا قسم آهن ته پوءِ ڏسڻو آهي ته انهن مان هرهڪ قسم جي سياست جا سنڌي ماڻهن تي ڪهڙا اثر پون ٿا؟

آخر ۾ اهو ڏسڻو آهي ته ملڪي سياست کي ائين انهن ٻن قسمن ۾ ورهائڻ ۽ ڪين اهي به نالا ڏيڻ يا انهن جي هڪڙي خاص معنيٰ مقرر ڪري ڇڏڻ جو اصل مقصد سنڌي ماڻهن جي خدمت ڪرڻ آهي يا ڪو ٻيو ابتڙ مقصد.

هاڻي اچو ته ان سوال تي ويچار ڪريون ته آيا دنيا ۾ ڪنهن اڪيلي قبيلي، قوم يا ملڪ جي ڪا اهڙي سچي دنيا کان ڪٽيل، نرالي ۽ خالص سياست به ٿي سگهي ٿي جنهن جو ٻين صوبن، قومن يا ملڪن سان ڪنهن به قسم جو ڪوبه واسطو يا لاڳاپو نه هجي؟

ڪائنات جي هيڪڙائي

ڪائنات جي سائنس، ڪائنات ۽ ان ۾ جيڪي ڪجهه به آهي ان بابت جيڪي مکيه بنيادي ڪائناتي قانون ڳولهي ڪڍيا آهن ۽ ثابت ڪيا آهن تن مان هڪڙو مکيه بنيادي ڪائناتي قانون ڪائنات جي هيڪڙائي ۽ وحدت جو قانون آهي. ڪائناتي سائنس جي اصول مطابق سڄي دنيا پس پيش هڪ آهي. دنيا جي ڪابه شيءِ، ڪوبه لقاءُ پين شين ۽ لقائن کان قطعي ڪٽيل ۽ اڪيلو ٿي سگهي ٿي نه ٿو. ڪائنات ۾ سڀئي شيون لقاءَ ۽ ڳالهيون هڪٻئي سان لاڳاپيل آهن، هڪٻئي تي دارومدار رکن ٿيون هڪٻئي کي متاثر ڪن ٿيون ۽ هڪٻئي اندر سمايل آهن.

مختلف شين، لقائن، ڳالهين جي وچ ۾ يا مختلف شين لقائن ۽ ڳالهين اندر سندن مختلف پاسن ۽ جزن جي وچ ۾ اهو جيڪو لاڳاپو آهي ۽ اهو جيڪو هڪٻئي تي اثر وجهڻ جو لاڙو آهي ان کان سواءِ ڪائنات ۾ ڪابه چرپر ٿي ڪانه سگهي ها! اهو ئي سبب آهي جو اينجلس (ڪائنات جي سائنس) مادي جدليت کي، "دنيائي (عالمي) ڳانڍاپي جي سائنس" ڪوٺيو آهي....

"ڪنهن شيءِ، ڳالهه يا لقاءُ کي سمجهڻ لاءِ ضروري آهي ته ڪيس سندس جيڪو پين شين، ڳالهين

يا لقائن سان لاڳاپو آهي تنهن لاڳاپي بسميت جاچيو ۽ تپاسيو وڃي"

(ڏسو ڪتاب "مارڪسي ليننی فلسفي جي پيڙه" نالي انگريزي ڪتاب جو صفحو ١٢٦)

"دنيا ۾ ڪابہ ڳالهہ اهڙي آهي ئي ڪانہ جيڪا پين ڪان صفا الڳ هجي. هر ڳالهہ پين ڪان متاثر ٿئي ٿي."

(ڏسو ڪتاب ساڳيو صفحو ١٢٧)

مثال طور جيڪي ڪجهہ سنڌ ۾ اڄ ٿئي ٿو يا سياڻي ٿيندو تنهن جو دارومدار ڪن حالتن ۾ اهڙين ڳالهين تي آهي جيڪي سنڌ ڪان سوين هزارين ميل پري جي علائقن ۾ اڄ ڪان ڪروڙين سال اڳ ٿي چڪيون آهن.

مثال طور اڄ ڪان ڪروڙين سال اڳ، سنڌ ڪان گهڻو پري، هماليہ جبل جي بلندين تي برف جا ڪي اڄگر جيڏا پهاڙ ڏهيا جن جيڏا برف جا پهاڙ سواءِ اتر ۽ ڏکڻ قطب جي دنيا جي ٻئي ڪنهن بہ هنڌ تي ناهن.

پاڪستان جي جاگرافي (ليکڪ: ڪي. يو قريشي) اسان کي ٻڌائي ٿي تہ "سنڌوندي پنهنجي پ ي ۶ حي سيلاءِ برف جي پهاڙن جي ٻن وڏن ميڙن مان حاصل ڪري ٿي. اهي آهن هندوڪش ۽ قراقرم جہ برف جي

پهاڙن جا ميڙ، قراقرم واري برف جي پهاڙن جو ميڙ اتر ۾ ڏکڻ قطبن وارن برف جي پهاڙن کان پوءِ دنيا جي وڏي ۾ وڏو برف جي پهاڙن جو ميڙ آهي. (ڏسو صفحو: ٤٦)

ڪروڙين سال اڳ سنڌ کان گهٽ پري ۾ ڌرتي جي عام سطح کان گهٽ مٿي هزارين لکين سالن تائين برف جي گڏ ٿيڻ سان اهي برف جا اجگر پهاڙ نه ڏهن ها، اهي پهاڙ هر سال بهار جي موسم ۾ اتي نه ڳرن ها، انهن مان اٿاهه پاڻي وهي وڏو وهڪرو نه ڏاهي ها ۽ اهو وڏو وهڪرو هزارين سالن ۾ سنڌو نديءَ جي صورت وٺي سنڌ ۾ ڏي پهچي ها ته لکين سالن کان پوءِ اڄ اسين ان برف جي پهاڙن جي رجيل برف جي پاڻيءَ مان پنهنجون پنيون آباد نه ڪري سگهون ها! شايد سنڌ هڪ رڻ پٽ يا بلوچستان جهڙو غيرآباد علائقو هجي ها ۽ شايد اسين سنڌن پويان اڄ سنڌي سڏجڻ ۽ سنڌي ڳالهائڻ بدران گجراتي، ٻاسل يا پيو الائجي ڇا ڇا سڏايون ۽ ڳالهايون ها!

سنڌ ۽ سنڌوندي

سنڌ ۽ سنڌوندي لازم ملزوم آهن

سنڌ جو نالو سنڌونديءَ تان پيو. سنڌوندي، سنڌ ۽ اسان سنڌي ماڻهن جي جان آهي جنهن کان سواءِ

سنڌ يا سنڌي ماڻهن جي وجود جو تصور به نه ٿو ڪري
سگهجي. ان جي شان ۾ هزارين نغما ۽ سوين داستان
چيل آهن پر اها اسان جي ساهه جو پساهه سنڌوندي
به اِي سڄي دنيا کان صفا ڪٽيل ۽ فقط سنڌ جي
هاڻوڪين حدن تائين محدود ناهي. ان جا سنڌ کان
ٻاهر جي دنيا سان اهڙا بيشمار ظاهري توڙي اڻ لکا
لاڳاپا آهن جن تي سوچي عجب وٺي ويندو.

اها سنڌ کان گهڻو پري هماليه جبل مان نڪري
ٿي، سوين ميل غير سنڌي علائقن مان لنگهي ٿي ۽
ڇوڙ وٽ وڃيو سنڌ جي زميني سرحدن کان اڳتي عربي سمنڊ
۾ ڪري ٿي. اها زمانن کان پنهنجي پاڻيءَ جو ڪجهه
حصو سنڌ جي ماڻهن کي ڏئي ٿي ته ڪجهه وري سرحد
۽ پنجاب جي ماڻهن ۾ ورهائيندي اچي. سندس گهڻو
پاڻي هيٺ وڃيو عربي سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ ملي. لهرون
ڪيس اتان ڪٽيو وڃيو اڪيچار ديسن، ڪنڌن ۽ سمنڊن
جي مٽيءَ ۽ پاڻيءَ سان ملائين. سنڌوءَ جو اهو سدا سيلاني
پاڻي اهڙي ريت دنيا جي ٻين پاڻين سان گڏجي هر سال
سج جي تپش ۾ ٻڦار جي صورت وٺي ڪڪر بنجي
ڏورانهين ڏيهن، ميدانن، رڻ پٽن، جهنگن ۽ پهاڙن تي
ڪرندو رهي ٿو ۽ دنيا جي ڀانت ڀانت جي ساهوارن
جي جيءَ جو جياپو بڻجندو رهي ٿو. پيو ٿهيو رڳو
اسان وٽ هن سال مينهن پوندو يا نه تنهن جو دارومدار
به خالص سنڌي حالتن تي نه پر هن ڳالهه تي آهي

تہ سنڌ کان گھڻو پري بنگالي اپسمنڊ جي منهن وٽ
خط استوائي واچوڙا پيدا ٿين ٿا يا نہ ۽ جي ٿين ٿا تہ
انهن جي ڪري جيڪي مينهن پربل ڪري هندستان
جي صوبي راجستان جي مٿان گڏ ٿيا آهن سي هن
سال ڪيڏانهن ٿا وڃن يعني ڦيرو ڪائي اتر اولهہ طرف
هليا ٿا وڃن يا الهندو رخ وٺي سنڌ مٿان ٿا لنگهن!

چو تہ جاگرافي پڙهائي ٿي تہ، ”بنگال جي اپسمنڊ
جي منهن وٽ ’بين خط استوائي‘ محاذ تي جيڪي
خط استوائي واچوڙا پيدا ٿيندا آهن، سي اتر اولهہ ڏانهن
رخ ڪري، اتر هندستان کان ٿيندا پاڪستان ۾ داخل
ٿيندا آهن. انهن مان ڪي هندستان جي وچ وارن حصن
يا راجستان ۾ پهچي، وڪڙ کائي اتر اولهہ طرف روانا
ٿي ويندا آهن، باقي پيا سڌو اولهہ جو رخ وٺي اچي
سنڌو نديءَ جي هيٺين ماٿري (سنڌ) ۾ مينهن وسائيندا
آهن.“ (ص ۱۳، ڪتاب ساڳيو)

مطلب تہ سنڌ ۾ مينهن پوڻ يا نہ پوڻ جو
دارومدار اڪيلي سنڌ جي خالص سنڌي حالتن تي نہ
پر گهڻي ڀاڱي سنڌ کان ٻاهر جي حالتن تي آهي.
ساڳيو حال روزاني موسم جو آهي. رڳو سنڌ جي
تختگاهہ ڪراچيءَ جو مثال وٺو. ڪراچي سمنڊ جي
ڪناري تي آهي ان جي ڪري ان جي آبهوا اونهاري
۾ وچٿري ۽ وڻندڙ هئڻ کپي ۽ اڪثر هوندي بہ آهي.
پر ڪڏهن ڪڏهن اوچتو ئي اوچتو ڪراچيءَ جهڙي

موسم واري شهر ۾ اڀڻي ته زبردست گرمي ٿي ويندي آهي جو ماڻهو حيران ٿي ويندو آهي. **سبب؟**

خالص غيرسنڌي **پڙهو** "راجستان جي رڻ کان هوائون جڏهن ڇڪجي اتر عربي سمنڊ ۾ هوا جي هلڪي دٻاءَ وارن ڪُنن ۾ داخل ٿينديون آهن تڏهن ڪراچيءَ ۾ ٿوري وقت لاءِ گرميءَ جو درجو گهڻو مٿي هليو ويندو آهي." (ڏهو ص ٣٠، ڪتاب ساڳيو)

پاڪستان ۾ سياري جي منڊ ۾ ڪنهن مهل اوچتو موسم بدلجي ويندي آهي نه پاڻ ته سيارو، نه پاڻ ته اونهارو! ماڻهن کي اوچتو موسم جي ڦيرگهير ڪري زڪام ۽ پيون بيماريون ٿي پونديون آهن. **سبب؟**

ملڪي؟ نه! خالص غيرملڪي! پڙهو: "پاڪستان ۾ سياري جي سڄي موسم تي ڪڏهن ڪڏهن اولهه کان آيل ان موسمي گڙٻڙ جو اثر پوندو آهي جيڪا يونوچ سمنڊ جي موسمي منجهاند تي پئدا ٿيندي آهي ۽ عراق، ايران ۽ افغانستان جو گس وٺي اچي پاڪستان کي پهچندي آهي." (ص ٣٠، ڪتاب ساڳيو)

سنڌي ماڻهن جا ڏورانهين ڏيهن سان تمام ويجها ناتا رهيا آهن. اهي ناتا رڳو واپار، ثقافتي ۽ سياسي ڏي وٺ تائين محدود نه رهيا آهن. انهن ۾ نسلي لاڳاپا به اچي وڃن ٿا. مثال طور جديد سنڌي قوم ڪن مکيه نسلن مان ٺهيل آهي يعني دراوڙ، سمات ۽ بلوچ، انهن

ٺهي نسلن جي ماڻهن جا تمام ڏورانهين ڏيهن جي ماڻهن سان ۽ بلوچن جا سوين هزارين سال اڳ پونچ سمنڊ جي علائقي جي ماڻهن سان لاڳاپا آهن ڇو ته انهن جو اتان جي ماڻهن جو هڪ دور ۾ اصل نسل ساڳيو هو. ساڳئي طرح سماٽن جا وري وچ ايشيا جي قديم ماڻهن ايرانين ۽ جرمنن وغيره سان گهرا ثقافتي تاريخي ۽ نسلي رشتا آهن، ڇو ته اهي سموريون قومون ساڳئي آريائي نسل ۽ ساڳئي وچ ايشيائي وطن سان تعلق رکن ٿيون. اهي ماڻهو پنهنجي علائقن ۾ زبردست اٿلن پٿلن ڪانپوءِ هو پنهنجن ڪان ڌار ڌار ٿي دنيا جي مختلف ملڪن ۽ ڪنڊن ۾ پکڙجي ويا.

تاريخي اٿلون پاٿلون

تاريخ جي هر دور ۾ ٻين ملڪن ۽ ڪنڊن اندر جيڪي وڏيون وڏيون تاريخ ڦاهيندڙ اٿلون پاٿلون آيون آهن تن سڀني، سنڌ کي ڪنهن نه ڪنهن سڌي يا اڻ سڌي نموني متاثر ڪيو آهي. هزارين سال اڳ بهار ۾ ڏاهو گوتم پيدا ٿيو ته جلدئي سڄي سنڌ ٻڌ جي مندرن سان سينگارجي ويئي ۽ هتان ڪان هزارين ڪوهه پري پيدا ٿيل ٻڌ مذهب رگو راءِ گهراڻي جي زماني ۾ ٻه سڄا سارا پونا ٻه سؤ سال سنڌ جو سرڪاري مذهب ٿي رهيو. ماڻهن جا خيال، عقيدا، عادتون، سوچ ويچار جا ڍنگ، چڱائي برائي جا ماپا ۽ ڪائنات جي

ڏيڻ ۽ ڏهڻ، انسان جي جيئڻ مرڻ ۽ سنڌس آخري
پڇاڙيءَ جا تصور جڻ هڪڙي وڏي سماجي انقلابي طوفان
۾ وڪوڙجي ويا. ان ڪانپوءِ جڏهن وري ڪشميري
برهمڻ چچ ڪشمير کان اچي نيٺ سنڌ جو راجا ٿيو،
تڏهن به سنڌي ماڻهن لاءِ منظور ۽ مقرر ٿيل دين ڌرم
جي تصورن ۽ عقيدن ۾ زلزلو اچي ويو ۽ سندن دنيا ئي
بدلجي ويئي. برهمڻ جي راڄ کي سنڌ ۾ قائم ٿئي اڃا
٩٠ کن سال به پورا نه ٿيا هئا ته سنڌ کي هڪ ڀيرو
وري اولهه طرف عربستان جي رڻ پٽ کان آيل هڪڙو
ٻيو نظرياتي، سماجي، ثقافتي ۽ سياسي طوفان وڪوڙي
ويو. اک ڇنڀ ۾ سنڌ جو سرڪاري مذهب ۽ سرڪاري
طرح منظور ٿيل رهڻي ڪهڻي، سماجي سوچ ويچار ۽
عادتون ڦري اور ٿي پيا جن جو اڳ ڪنهن کي وهم
۽ گمان به ڪونه هيو. اهڙي ريت بهار، ڪشمير ۽
عربستان جي ڏورانهن ڏيهن جي ماڻهن جي خيالن ۽
عملن ۾ جيڪي انقلاب آيا تن سنڌ جي ماڻهن جي
خيالن ۽ عملن ۾ لڳاتار انقلاب آڻي ڇڏيا. وچڙائيءَ
واري دور ۾ سمي حاڪم ڄام نندي جي حڪومت
جي زماني ۾ قنڌار جا حاڪم ارغون هئا. ان زماني ۾
بلوچستان جا رند ۽ لاشاري پاڻ ۾ وڙهيا. رندن جو
سردار چاڪرخان لاشارين خلاف قنڌار جي حاڪم ارغونن
کي چاڙهي آيو. ارغونن ۽ رندن گڏجي لاشارين کي
تباهه ڪيو ۽ کين سنڌ طرف پڇاڙي ڪڍيو. نيٺ

ارغونن خود چاڪرخان کي به بلوچستان مان ڪڍي ڇڏيو ۽ هو پاڻ بلوچستان جا حاڪم بڻجي ويٺا. اتان پوءِ هو موقعو ڏسي ڄام فيروز جي دور ۾ سنڌ جي حڪومت جي ڪمزوريءَ جو فائدو وٺي سنڌ تي ڪاهي آيا ۽ سنڌ کي بلوچستان وانگر غلام بڻائي ڇڏيائون. اهڙيءَ ريت بلوچستان اندر ٿيل خالص اندروني سماجي سياسي واقعن اهڙي صورتحال پيدا ڪئي جنهن ارغونن کي نه رڳو بلوچستان ۾ داخل ٿيڻ جو وجهه ملي پر ڪين سنڌ جي ڪمزور ٿيڻ شرط ان تي فوراً وار ڪري ان کي غلام بڻائڻ ۾ آساني سان ڪاميابي حاصل ٿي ويئي. ٻين لفظن ۾ بلوچستان جي ڪمزوري ۽ غلاميءَ ۽ سنڌس سنڌ خلاف فوجي ۽ سياسي اڏي طور ڪم اچڻ بنان، سنڌ کي ان دور جي حالتن ۾ غلام بڻائڻ ممڪن نه هو.

ياد رهي ته عرب به راجا ڏاهر جي وقت ۾ سنڌ کي غلام بڻائڻ کان اڳ بلوچستان کي غلام بڻائي پنهنجو سياسي ۽ فوجي اڏو بڻائي چڪا هئا. ان اڏي مان ئي حملو ڪري هنن سنڌ کي غلام بڻايو. ان کان پوءِ به هر دور ۾ بلوچستان ۾ سياسي لاهين چاڙهين سنڌ کي فورن متاثر ڪيو آهي ۽ هيئنر به ڪري پئي. پئي سڄي ملڪ سان گڏ سنڌ ۾ اڄ جيڪا صورتحال آهي ان جو هڪڙو مکيه فوري سبب اهو بڻيو جو مرڪزي سول حڪومت ۽ صوبائي سول حڪومت جي

وڃي نڪر تي پيو ۽ فوج کي بلوچستان ۾ پنهنجا پير کوڙي سول حڪومت جو تختو اونڌو ڪرڻ جو بهانو ملي ويو.

٢٤ سيپٽمبر ١٥٩٩ع تي سنڌ کان ٥ هزار ميل پري لنڊن شهر جي ڪن واپارين پنهنجي ملڪ جي راڻي ايلزبيٿ پهرين ۽ کي درخواست ڪئي ته کين هڪڙي ۽ واپاري ڪمپني جي حيثيت ۾ هندستان سان واپار ڪرڻ جو پروانو ڏنو وڃي. رٿيل ڪمپني جو نالو پوءِ ايسٽ انڊيا ڪمپني جي نالي سان مشهور ٿيو.

اها درخواست منظور ٿي. ان جي نتيجي ۾ اٽڪل اڍائي سؤ سال پوءِ سنڌ ۾ ١٨٤٣ع ۾ هڪڙو پيو زبردست انقلاب آيو ۽ مياڻي ۽ دٻي جي لڙاين کانپوءِ سنڌ مشرقي قومن بدران پهريون دفعو هڪ يورپي قوم وٽ غلام بڻجي وئي ۽ سنڌس قومي ۽ سماجي زندگي ۾ هڪڙو اهڙو زلزلو اچي ويو جنهن سنڌ جي سماج جا ڪئين صديون پراڻا ٿنيا ڪيرائي ڇڏيا.

مياڻي ۽ جي لڙائي کان پورا ٻه سال پوءِ ١٨٤٥ع ۾ يورپ ۾ هڪڙو ڪتاب لکيو ويو جنهن ۾ چيو ويو ته سڄي دنيا جو نظام غلط ۽ ظالماڻو آهي. اهو ڍاهي نئين سر اڏڻ گهرجي. ان ڪتاب جو نالو ڪميونسٽ پڌرنامو هو. ان ڪتاب ۾ ڏسيل هدايتن مطابق دنيا جي هڪڙي پوئتي پيل ۽ بيمار ملڪ روس ۾ انقلاب آيو.

نئين انقلابي حڪومت بي‌پناهه طاقت بنجي ويئي، ان دنيا جي ٻي عظيم جنگ ڪٽڻي، سامراج ۽ خاص ڪري انگريز سامراج کي ڪمزور ڪري کين هندستان ڇڏڻ تي مجبور ڪيو ۽ اهڙي طرح هڪ خد تائين ان ڪتاب جي روشنيءَ ۾ آيل ان انقلاب جني شاندار سوپ جي مهابي اسين سنڌ ۽ هند جا ماڻهو آزاد ٿي سگهياسون.

ان ڪتاب لکجڻ کان پورا ١٣٥ سال پوءِ ۽ ان مطابق آيل روسي انقلاب کان ٦٣ سال پوءِ اڄ سال ١٩٨٠ع ۾ ان حڪومت جون فوجون تاريخ ۾ پهريون ڀيرو اسان جي سرحدن جي ويجهو ويٺيون آهن ۽ سنڌ توڙي پيو سڄو ملڪ اهڙن زبردست انقلابي ۽ انقلاب دشمن طوفانن جي وڪوڙ ۾ اچي ويا آهن جن جو نتيجو ڪهڙو به نڪري سگهي ٿو.

ثقافتي، سياسي ۽ ٻين سمورن معاملن ۾ اسين پل پل ٻاهرين دنيا جي واقعن ۽ حالتن کان متاثر ٿيا آهيون. تنهن جا مثيان فقط ڪي بنهه ٿورا مثال آهن. جيئن ڪائنات پنهنجن سمورن فرقن ۽ تضادن جي باوجود پس و پيش هڪ آهي، تيئن انسانذات به سمورن فرقن ۽ تضادن جي باوجود پس پيش هڪ آهي ۽ هر گهڙي، هر پل دنيا جي هڪ حصي ۾ ٿيل ڳالهيون ان جي ٻين حصن جي ماڻهن کي متاثر ڪنديون ۽ ڪانئن متاثر ٿينديون رهيون آهن.

خالص ۽ پيور سياست؟!

ان ڪري ڪاٻه اهڙي سياست ٿي سگهي ٿي ڪانه ٿي جيڪا اهڙي خالص هجي جو اها اهڙي نموني ڪنهن هڪڙي ڌر، قوم يا ملڪ جي سياست هجي، جو ان جو ٻئي ڪنهن ڌر، قوم يا ملڪ جي سياست سان ڪوبه واسطو، ڪو لاڳاپو، ڪو دارومدار، ڪو اوت سوت اثر يا دخل نه هجي. ان ڪري اهڙي ڪنهن خالص سنڌي سياست جي ڳالهه ڪرڻ جيڪا پاسي وارن صوبن، قومن، ملڪن ۽ دنيا جي سياست کان صفا الڳ، ڪٽيل ۽ يڪي سر شينهن قسم جي سياست هجي سو فطرت جي اصولن جي خلاف ورزي ڪرڻ، ۽ پنهنجي بي‌سمجهي، بي‌عقلي، ناداني ۽ جهالت جو ثبوت ڏيڻ ٿيندو.

سنڌ جي سياست هميشه پروارن علائقن ۽ ملڪن جي سياست کان سڄي دنيا تي چانئجندڙ سياست کان متاثر ٿيندي رهي آهي ۽ موٽ ۾ انهن کي متاثر ڪندي رهي آهي. اڄ به ائين ٿئي پيو ۽ هميشه ائين ئي ٿيندو رهندو.

فرق رڳو اهو آهي ته ٻاهرين سياست شعوري طرح ۽ اڳتي وڌي پنهنجي حرڪت ۽ اڳرائي سان اسانکي متاثر ڪيو آهي ۽ اسان پنهنجي گهر جي ڪنڊ ۾ ڪڪڙ ٿي ڪٺ ڪري ويهي ڪين هن نموني متاثر ڪيو آهي

جيو اسان جي اڪثر ڪمزور ۽ بتال حالت ڪين اڪثر مڏ پئي ڪيا آهن ته ”اچو! اچي اسان تي قبضو ڪري اسان دي ڦريو ۽ لٽيو ۽ غلام بنايو!“.

جنگ فقط هٿيارن سان ڪانه ٿيندي آهي. هٿيار بند جنگ جو دارومدار نظرياتي، ثقافتي، اقتصادي ۽ سياسي جنگ تي هوندو آهي. فوجي توڙي سياسي جنگ جو اهو تسليم ٿيل اصول آهي ته عام حالتن ۾ دشمن جي حملي کان پاڻ بچائڻ جو بهترين طريقو اهو آهي ته اڳتي وڌي مٿس حملو ڪجي. ان ڪري چوندا آهن ته ”بچاءَ جو بهترين طريقو آهي حملو ڪرڻ“. ان اصول تي ڪامياب عمل جو مشهور مثال برطانيه جو آهي. برطانيه يورپ جي ٻين ملڪن، روس، فرانس ۽ جرمنيءَ جي پيٺ ۾ پنهنجي سر ڪو ايڏو جبرو ملڪ ڪونهي پر هن سدائين دنيا کي آڳرين تي نچايو آهي. صدين جون صديون هن پنهنجي ملڪ جي سرحدن اندر ڪا لڙائي ٿيڻ نه ڏني آهي. برطانيه جي سياستدانن ايامن کان اهڙي حڪمت عملي اختيار ڪري ڇڏي آهي ۽ ان موجب اڳتي وڌي پنهنجي ملڪ کان ٻاهر يورپ ۽ ٻي دنيا ۾ اهڙو سفارتي، سياسي ۽ اقتصادي جار وڇائي ڇڏيو آهي جو اڄان ڪو ڪانئس طاقتور ۽ جبرو دشمن ملڪ مٿس حملي ڪرڻ لاءِ سنيري ئي مس ٿو ته اهو هڪدم انگريزن جي وڇايل حڪمت عملي ۽ تدبيرن جي ان اڻ لکي جار ۾ وچڙي خود پنهنجي پاڙيسرين سان

اهڙو انڪي پوي ٿو جو پهتو تڏهن ٿو پوي جو برطانيه تي حملو ڪرڻ ته حملي جي ماڳ اتلو حملو ڪندڙ طاقت جو گهر نسبت ٿيو وڃي. تانجو جنهن مهل هو ٿڪيو، ڦان ٿيو، صلح لاءِ پاڏائي ٿو ۽ سندس قسمت جو فيصلو ڪرڻ جو وقت اچي ٿو، تنهن مهل فيصلي ڪرڻ وارن ڇگن مڙسن جو مک خود برطانيه بنيو ويٺو هوندو آهي جو ڪيس مارائي، ذليل ڪري، سفت ۾ گهر ويٺي سندس ٽپڙ به ورهائي ڪٽي ويندو آهي ۽ ڪيس اتلو ٿوڙائتو به ڪري ڇڏيندو آهي ۽ وري ڪيس ڪنهن ٻئي ملڪ خلاف استعمال ٿيڻ لاءِ تيار به ڪري ڇڏيندو آهي! برطانيه انهيءَ حڪمت عملي ۾ ان ڪري ڪامياب ويو آهي جو ان جا سياستدان گهر جي ڪنڊ ۾ ڪڪڙ ٿي ڪونه ويهندا آهن پر سڄي دنيا کي پنهنجي سياست جو ميدان جنگ سمجهندا آهن. دنيا جي هڪ ڪنڊ کان وٺي ٻيءَ ڪنڊ تائين جيڪو ڪجهه وهي واپري پيو، تنهن جي خبر رکندا آهن، ان جاڻ جي آڌار تي دنيا جي ننڍي کان ننڍي ملڪ، قوم يا قبيلي جي اندروني لاڳاپن ۽ تضادن کي سمجهي ان جو پرپور فائدو وٺندا آهن.

مير جعفر ۽ مير صادق، مير صوبدار ۽ مير علي مراد

جيتري گوري فوجي قوت انگريزن هندستان کي غلام بنائڻ ۾ سيڙائي سا انهن بي‌پناهه هندستاني فوجي

قوتن جي پيٽ ۾ تڪ برابر ڪانه هئي. جيڪي قوتون انگريزن خود هندستانين کي پاڻ ۾ ويڙهائي منجهائڻ هٿ ڪري خود سندن خلاف استعمال ڪيون. مير صوبدار، مير علي مراد ۽ ٻين ميرن جا مثال اسان جي اکين اڳيان آهن جن کي سياڻي کان اڳ ئي انگريزن پاڻ ۾ ويڙهائي چٽ ڪري ڇڏيو. جيڪڏهن سنڌ ۽ هند جي بيشمار حڪومتن جا ڪم رڳو پنهنجي مڪاني مسئلن کي ڏيان ۾ رکڻ ۽ انهن لاءِ هڙ هٿان ڪرڻ بدران پنهنجي قدرتي، اندروني اختلافن ۽ جهيڙن جهٽن جي باوجود وڏي نظر ڏاري، دوراندیشيءَ کان ڪم وٺي، سڄي سنڌ ۽ هند جي گڏيل سياسي مسئلن ۽ سياست تي به نظر رکن ها ۽ انهن گڏيل ملڪگير مسئلن کي منهن ڏيڻ لاءِ اڳواٽ رٿابندي ڪري گڏيل سياسي حڪمت عملي ۽ تدبيرون ڏاهي انهن تي محڪم ارادي سان عمل ڪن ها، آسپاس جي ملڪ جي حالتن تي ڪرڙي نظر رکن ها، انهن ملڪن ۾ ٿيندڙ سياسي ۽ ٻين تبديلين کان بروقت واقف ٿيندا رهن ها، سندن تضادن کي پنهنجي بچاءَ ۾ ڏاهپ سان ڪتب آڻيندا رهن ها، ڪنهن ٻاهرين خطري پيدا ٿيڻ کان اڳ ۾ ان جو اندازو لڳائي انهن جو اڳواٽ تدارڪ ڪري ڇڏين ها، اڳتي وڌيل سفارتڪاري ڪتب آڻي ٻاهرين ملڪن سان اڳڀرائي توڙي بچاءَ جا اتحاد ۽ ٻيا بندوبست ڪري ڇڏين ها ته هن ملڪ جي ماڻهن تي ڏارين

حملو ڪندڙن جي جيڪا ڏوڪ ڏوڪان گذريل هزارن سالن کان جاري آهي سا شايد شروع ئي نه ٿي سگهي ها ۽ اڄ هندستان دنيا جي عظيم ترين قوتن مان هڪ هجي ها. پيو ڏٺيو رکو سنڌ ۽ بلوچستان جي وچ ۾ ئي اتحاد هجي ها ۽ ٻنهي جي وچ ۾ ڏک سک ۽ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جا معاهدا قائم ٿيل هجن ها ته به جيڪر سنڌ جي تاريخ ڪا ٻي هجي ها. مثال طور: جيڪڏهن سمن جي دور جي سنڌي حڪومت بلوچستان ۾ ڪاميابيءَ سان دوستاڻي مداخلت ڪري، رندن ۽ لاشارين جي وچ ۾ صلح ڪرائي، ارغونن کي بلوچستان ۾ آٽڻ جو سبب ختم ڪري سگهي ها ته وڏو امڪان اهو هو ته باوجود وقتي اندروني ڪمزوريءَ جي، سنڌ جيڪا اڳ دهليءَ جي ٽن شهنشاهن کي شڪست ڏيئي چڪي هئي، سا ارغونن کي به منهن ڏئي وڃي ها.

خود عربن جي دؤر ۾ به جيڪڏهن سنڌ ۽ بلوچستان جي وچ ۾ عرب شهنشاهيت بابت همخيالي ۽ همصلاحي هجي ها ته عرب شهنشاهه ايڏي آساني سان ٻنهي کي ڌار اڪيلو اڪيلو ڪري غلام نه بنائي سگهن ها!

اهڙان ڪالهوڪي ڳالهه آهي ته سنڌ ۾ رجعت پرستن سنڌي ٻوليءَ کي معمولي حق ملڻ خلاف فساد پئي ڪيا ته بلوچستان وارن همراهن بلوچيءَ بدران اردوءَ کي پنهنجي صوبائي ٻولي ٺهي بنايو ۽ سنڌين جي قتلن تي لوڏ پئي ڪيو. وري جڏهن اڻ کان سنت ٿي

پوءِ بلوچستان کي فوجي ٽولي رت ۾ پٽي وهنجاريو تڏهن اڪثر سنڌين ماٺ ڪري تماشو پئي ڏٺو.

رڳو پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ واري دؤر ۾ بس جيڪڏهن سنڌي ٻاهرين دنيا جي سياست بابت پڙهي ڄاڻ رکن ها، پنهنجا دوست ۽ اتحادي ڳولهين ها، ٻيون وارن صوبن ۽ علائقن جي سياست کي ڪنهن ڏاهپ ۽ مڙسيءَ سان متاثر ڪري سگهن ها، انهن علائقن ۾ پنهنجي فائدي وارين قوتن کي وڌائڻ، مخالف قوتن کي ڪمزور ڪرڻ يا گهٽ ۾ گهٽ سنڌ مخالفت جي رخ کي موڙي مدد ڪرڻ جي شعوري ڪوشش ڪن ها ته به اڄ سنڌ جي سياست ٻي هجي ها.

گهر جي ڪنڊ يا ٻاهر ميدان وڃي؟

هن وقت به سنڌ لاءِ اهو سوال آهي ته اسين دنيا کان بدستور متاثر ٿينديون، مون ۾ ڪيتن اڳي وانگر وڏيرڪي، بيوقوف ۽ بي عمل، خودغرض، موقعي پرست، بزدل ۽ وطن فروش سياست کان متاثر ڪريون يا سجاڳي، سمجهه، همت، مڙسي ۽ وطن سان وفاداريءَ واري عوامي انقلابي سياست سان متاثر ڪريون. پنهنجي گهر جي ڪنڊ ۾ ويهي رڳو ٻاهرين قوتن جي حملن کان بچاءَ جي ناليماتر رسم پوري ڪري رڳو ڦرئي وائي واريون دانهون ڪندا رهون ۽ هميشه وانگر اڪثر رڳو شڪستون کائيندا ۽ غلاميءَ جون پيڙائون ڀوڳيندا رهون يا دشمن

جا سياسي ۽ پيا گهيرا نوڙي گهرن کان ٻاهر نڪري اُڀتي وڌي. رجعت پرست سنڌ دشمن اڏن ۾ گهڙي سندن گهر جي ستايل ڀاتين جهو ساٿ حاصل ڪري ڪيس سندس گهرو اڏي ۾ گهٽي سوڙهو ڪري ڇڏيون.

فقط سنڌي سياست ۽ خالص سنڌي سياست جو نعرو هڪڙو وڏيرڪو سنڌ دشمن شوشو آهي. ان جو بنياد پاڪستان بابت ڪن هوائي نظرين تي رکيل آهي. ماڻهن وانگر ڳالهيون به اندر ٻاهر هڪجهڙيون نه هونديون آهن. ماڻهن وانگر ڪي ڳالهيون به سهڻن نوهن جيان ٻاهران ڏسڻ ۾ سهڻيون پر حقيقت ۾ اندران اندر زهريليون هونديون آهن. حقيقت کان نٽائيندڙ رجعت پرست پنهنجي عوام دشمن مفادن خاطر حقيقتن جي ابتڙ پاسن مان ڪڏهن هڻ ته ڪڏهن هُن پاسي تي اجايو زور ڏيئي، گهٽ وڌ ڳالهه ڪري، ڪڏهن ڪنهن سچيءَ ڳالهه کان صفا انڪار ڪري، سچ کي ترييءَ هيٺان لڪائي، ڪڏهن ڪنهن ٻي سچيءَ ڳالهه ۾ اجايو وڌاءُ ڪري، تيليءَ مان ٿنڀ بنائي، حقيقتن جي سچائي جنهن توازن جي آڌار تي قائم هوندي آهي ان کي بگيڙي، خراب ڪري، سچ کي ڦيرائي هڪڙو خطرناڪ ڪوڙ بنائي، ان کي عوام خلاف هٿيار ڪري ڪتب آڻيندا آهن.

اهڙين، ڏسڻ ۾ نوهن جهڙين سهڻين ۽ ظاهري طرح سنڌ دوست ڳالهين، پر اندر ۾ زهر جهڙين ڪوڙن ۽

سخت سنڌ دشمن ڳالهيون، جو هڪڙو وڏي ۾ وڏو مثال آهي نقلي قوم پرست وڏيرن جو پاڪستان بابت خيالي ۽ هوائي تصور.

هو چون ٿا ته پاڪستان انگريز سامراج ۽ رجعت پرست مسلمان جاگيردارن جي وچ ۾ ٿيل سازش تحت هڪڙي غير سائنسي بنياد تي ٺاهيو ويو آهي. پاڪستان ۾ اسلام، نظريہ پاڪستان ۽ قومي سالميت جي نالي جي آڙ ۾ ننڍين قومن جا حق ڦٻائي کين پنهنجي وطن ۾ بي وطن ڪري، غلام بڻايو ويو آهي. پاڪستان ۾ ڊڪٽيٽرشپ آهي، پاڪستان جون حڪومتون سامراج جون ڇاڙتيون آهن وغيره. ظاهر آهي ته اهي ڳالهيون گهڻي حد تائين سچيون آهن، اڄڪلهہ ته سنڌ جي هڪڙي ننڍڙي ٻار کي به انهن جو احساس آهي. پلا ڪير انڪار ڪندو ته پاڪستان ۾ مظلوم قومن جي حقن تي ڌاڙا لڳا نہ آهن؟ ڪير چوندو ته پاڪستان ٺهڻ کان وٺي هن ملڪ جا ماڻهو خاص ڪري مظلومن قومن جا ماڻهو ٻوٽ جي منهن ۾ ناهن؟ پاڪستان جو تصور، ان جو قيام ۽ حڪومت جو ڍنگ سامراجين ۽ رجعت پرستن جي ناپاڪ سازش، بي ايماني، ناحق ۽ ظلم تي ٻڌل آهي. اها ڳالهہ سج وانگر صاف ۽ روشن آهي. ضرورت اها آهي ته مٿين حقيقتن کي بنان ڪنهن اجائي وڌاءَ جي سنئين سڌي نموني پنهنجي تاريخي پس منظر ۾ پيش ڪجي ۽ انهن جي تدارڪ لاءِ صحيح واٽ ڳولهي جدوجهد

ڪجهه به نقلي قوم پرست وڏيرا سياستباز پاڪستان جي موجوده رجعت پرست نظام کي ناحق تي ٻڌل ۽ ناجائز ثابت ڪرڻ کان پوءِ ان کي هڪڙي اڻ وڻندڙ ۽ خراب سياسي حقيقت ليکي ان کي مڙسيءَ سان منهن ڏيڻ جي وات ڏسڻ بدران هڪ طرفائي ۽ وڏائيءَ کان ڪم وٺي، ان کي سنڌ جي صحيح تاريخي پس منظر کان ڪاٽي، پاڪستان کي هڪڙي اهڙي خيالي شيءِ ڪري پيش ڪن ٿا جو ڄڻ ته پاڪستان نالي دنيا ۾ ڪا شيءِ حقيقت ۾ آهي ئي ڪانه ۽ ڄڻ ته ان جي پيدا ڪيل مسئلن تي سنجيدگي ۽ گهرائي سان سوچڻ ئي اجايو آهي! ڄڻ ته سنڌين ۽ ٻين مظلوم قوميتن جي ماڻهن ۽ ٻئي عوام جي مٿان پاڪستان ۾ جيڪا هيءَ ڦرلٽ، بک ۽ بيروزگاري جي ويڌن آهي، جيڪا جيلن، ڦٽڪن ۽ مارشلائن جي مصيبت آهي اهي سڀ خيالي وهم آهن! ماڻهو ڄڻ رڳو اجائي هاءِ گهوڙا پيا ڪن!

هنن جو پهريون ۽ آخري ۽ اڪيلو سياسي ڪارنامو آهي، پاڪستان جي موجوده نظام جي ناجائز ۽ ظالم هجڻ واري ان هزارين دفعا ثابت ڪيل ۽ لکين ماڻهن طرفان ڪروڙين دفعا ورجايل ڳالهه کي وري وري ورجائڻ ۽ بس! ان عالم آشڪار ڳالهه کي هو اهڙيءَ شدمد مخرج ۽ طمطراق سان، اهڙي رعب تاب ۽ آڪڙ سان، وري ورجائين ٿا ڄڻ ته ڪو اهڙو بنهه نئون سيارو يا قطرت جو ڪو قانون ڳولهي لڌو اٿن جنهن جو

هيستائن دنيا جي سائنسدانن کي وهم گمان به ڪونه هو! ان ڳالهه کي ٿلهو وات مان ورجائڻ کي هو اهڙو اٽانڪو ۽ جبرو تاريخي ڪارنامو ڪري ٿا ظاهر ڪن ۽ اها ڳالهه ڪندي ائين جنسي پڳهر مان شل ٿيو وڃن جو پاڻئين ٿا ته هھڙي زبردست ڪوجنا واري ڪارڻسي جي ڳالهه ڪنن مان ٻڌڻ ڪان پوءِ سندي ماڻهو ڀي ڪابه ڪچ پچ نه ڪن. رڳو سندن هر ڳالهه تي هٿ ٻڌي "آمنا صدقنا" چوندا رهن.

ٽوڙيندا سين! ٽوڙيندا سين

جيڪڏهن ڪين چئجي ٿو ته پاڪستان جي قيام جي پيدا ڪيل مسئلن کي منهن ڏيڻ لاءِ انهيءَ تي غور ڪرڻ گهپي ۽ دنيا جي انقلابي تاريخ جو مطالعو ڪري انهن مان سائنسي حل ڳولي هٿ ڪجن ته هو چون ٿا ته "ڇا جي دنيا، ڇا جو انقلاب ۽ ڇا جي تاريخ! پاڪستان جا مسئلا فقط پاڪستان ۾ پيدا ٿيا آهن! ٻي دنيا انهن بابت تصور به نٿي ڪري سگهي، انهن جي فقط اسان کي ڄاڻ آهي، ٻئي ڪنهن کي خبر پئجي نٿي سگهي. جيڪي اسين چئون سو ڪريو!" وري جي پڇجي ٿو "ڇگو ڀلا! ٻڌايو ته ڇا ڪريون؟" ته وري چون ٿا ته "ٻيو ڪجهه ڪرڻ جي ضرورت ڪانهي! رڳو گهر ويٺي پيا چئو تہ "ٽوڙيندا سون! ٽوڙيندا سون! پاڪستان کي ٽوڙيندا سون!" ظاهري طرح

اها هڪڙي حماقت جي ڳالهه آهي، بلڪ سياست ۾ حماقت جو شاهڪار آهي. پر ڳالهه ڪندا آهن تہ، هڪڙي ڀار پنهنجي ماءُ کي چيو تہ، "امان اڄ مون ڏٺو تہ ماما بازار جي وچ ۾ چرين وانگر پٽ تي ليٽيو پيو هو ۽ ماڻهو کيس چريو سمجهي پئي مٿانس کليا." ماڻس، جا پنهنجي ڀاءُ کي چڱي طرح سڃاڻندي هئي، تنهن پٽ کي چيو تہ، "ابا! مامهين جي ان چرپڻ ۾ بہ ڪو مطلب هوندو! هو بہ ائين! ماس پٽ تي ڪو پئسو ڪريل ڏٺو هو، سو ليٽي انڪل سان پئي ان کي ڪنيائين!" سو وڏيرن جي چرپڻ ۾ بہ مطلب آهي. کين خبر آهي تہ پاڪستان جهڙا مسئلا دنيا جي ٻين بي انداز ملڪن ۾ آهن. انهن مان ڪيترن ملڪن جي ماڻهن انهن مسئلن جا حل ڳولي ڪڍيا آهن. کين خبر آهي تہ جيڪڏهن ماڻهو پاڪستان جي نظام کي هڪڙي اڻ ونڊڙ ۽ عوام دشمن ٽوس سياسي حقيقت جي حيثيت ۾ چڱيءَ طرح تپاسي ۽ ان جا حقيقي ڪارڻ معلوم ڪري انهن جو صحيح علاج ڪرڻ لاءِ دنيا جي ٻين ملڪن جي تجربي جي روشني ۾ جدوجهد ڪندا تہ ڪو نہ ڪو حل نڪري ايندو. پر هو سمجهن ٿا تہ اهو حل غدارن لاءِ سياسي موت برابر هوندو. سندن طبقي جي عوام دشمن ۽ غدار وڏيرڪي طبقاتي سياست جو پانڊو ڪاٽي پوندو ۽ سندن سنڌ جي سياست تان هڪ هٽي ۽ ڊڪٽيٽرشپ ختم ٿي ويندي. عوام صحيح

وات وٺي سمورين عوام دوست قوتن سان گڏ سنڌ وڏيرا شاهي سان ٻه چونڪارو حاصل ڪندو ۽ هو جيڪي هينئر جاوا پيا ڪن سي سدائين ڪري نه سگهندا. تنهنڪري هو پاڪستان بابت ليڪين جهڙا خيالي ۽ هوائي تصور پيش ڪري ان جي مذمت ۽ مخالفت جو ڪوڙو ڍونگ رچائي، ان جا خيالي ڪارڻ ۽ هوائي علاج ڏسي ماڻهن کي ڀنڊ تي پاڇاري پڌائي، ڪين رڻ ڏانهن منهن ڏيئي، ملڪ جي مٿان پنهنجي چوڌرائپ ۽ جمعداري قائم رکڻ گهرن ٿا.

اهو ئي سبب آهي جو "ماما" وڏيرا چريا ڪريا ٿيو پاڪستان بابت ههڙيون آسرپورائپ ون ڳالهيون ڪريو، ماڻهن کي بين الاقوامي طور سڄي جڳ ۾ آزمايل صحيح ثابت ٿيل حقيقي انقلابي وات کان روڪيو، گمراه ڪريو، سنڌن مٿو وڃايو، ڪين پنهنجي عوام دشمن وڏيرڪي، سياست جو هٿ ٺوڪيو اوزار ڪريو ڪتب پيا آڻين ۽ سنڌ جي سياست تي پنهنجي هڪ هٽي بچايو، عوام مٿان پنهنجي ڦرلٽ ۽ ظلم قائم رکيو، الٽو مڙي سان قوم جا محسن ۽ عظيم رهبر بنيا الوليون پيا ڪن. ڇا پاڪستان واقعي رڳو هڪڙي وقتي سازش يا آسمان مان نازل ٿيل حادثي جو نتيجو آهي؟

هندستان جي مسلمان جاگيردارن، سرمائيدارن ۽ سنڌن پوئلڳ وچولي طبقي طرفان عوام جي خلاف سازش برابر ڪئي ويئي هئي پر اها ڳالهه ايڏي سولي ۽

سادي ڪانءِ هئي. اهـا سازش هڪڙي ڊگهي، پيچيدي تاريخي عمل جي فقط هڪڙي ڪڙي هئي.

وڏين سياسي اٿلن پٿلن جا ظاهري ۽ فوري سبب هڪڙا هوندا آهن ۽ انهن جـا اصلي ۽ اونها تاريخي سبب پيا هوندا آهن. جيئن رندن ۽ لاشارين جي گهرو لڙاين ۽ بلوچستان ۽ سنڌ جي غلاميءَ جو ظاهري ۽ فوري سبب هڪڙي مالـدار مائي تان چاڪر خان ۽ گهرام جي وچ ۾ تڪرار هو. پر اصل سبب ان کان گهڻي ڊگهي عرصـي وارا، جٿادار ۽ اٿر هيا، تيئن پاڪستان ٺهڻ سبب پيدا ٿيل صورتحال جو سبب رڳو ٥١-٢٠ سالن جي سامراجي سازش ڪانه هئي. جيڪڏهن هندستان جي هندو ۽ مسلمان ماڻهن جي وچان هزارين سالن جي تاريخ هڪڙي رت ۽ ماهم جـي اونهي ۽ اٿاهم کاهي کوٽي نه ڇڏي ها، جيڪڏهن هڪڙي طرف مسلمان حاڪمن ۽ جاگيردارن هندو عوام خلاف بي انتها ظلم نه ڪيا هجن ها، جيڪڏهن ٻئي طرف هندو سرمائيدارن سنڌ جهڙن اڪثريت وارن صوبن ۾ مسلمان وڏيرن وانگر عوام جو رت نه پيتو هجي ها، جيڪڏهن مسلمان ۽ هندو جاگيردار، سرمائيدار حاڪمن مخالف مذهب جـي عوام خلاف سنگين جرم ڪري، سندن دلين ۾ نفرتن جـا آڙاهه نه دکايا هجن ها، جيڪڏهن صدين کان ٻنهي ڌرين جي حاڪم طبقن ان نفرت جي اصلي سببن کي بدمعاشيءَ سان لڪائي، انهن

ڏي مذهبي رنگ ڏيئي، عوام جي ڪاوڙ کي اصل مجرمن يعني حاڪم طبقن بدران مخالف مذهب جي اَبوجهه عوام ڏانهن سنهن نه ڏنو هجي ها، جي ڪلهه پورا هڪ هزار سال هندو مسلمان عوام کي هڪٻئي جي رت جو پياسو نه بڻايو وڃي ها ته هيءَ نه هڪڙي سامراجي ۽ رجعت پرست سازش هئي پر هيڏيون هزارين سازشون هرگز ڪامياب ٿي نه سگهن ها.

تنهن کان سواءِ اڄ، هن وقت، ڇا پاڪستان رڳو هڪ خواب ۽ خيالي وهم ۽ گمان آهي؟ ڇا ان جو وجود اسان جي اکين اڳيان لکين فوج، لکين سرڪاري ڪامورن، جيلن، ٿاڻن، عدالتن، ٻين سرڪاري ادارن ۽ ٻي سموري سرڪاري، سماجي، نظرياتي وغيره مشنريءَ ۽ نظام جي صورت ۾ موجود ڪونهي؟ ڇا پاڪستان جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ پاڪستان جي سرڪاري عوام دشمن سماجي نظام جو ٽانگ لکين ڪروڙين ماڻهن کي روز ڪونه پيو ڏنگي؟ ڇا خود اسين سنڌي، جيڪي پنهنجي زمينن ۽ شهرن کان لوڏجي، پنهنجي حقن کان محروم ٿي، پنهنجي وطن ۾ چور ٿي، پنهنجي ئي گهر ۾ ڌاريا ٿيا ويٺا آهيون، سي پاڪستان جي سماجي نظام جي حقيقي ۽ سچي پچي ظالمائي وجود جا لکين جيئرا جاڳندا ثبوت ٿيو ڪونه پيا هلون ڦرون؟ ڇا سچي پاڪستان جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ جيڪي ڪجهه ٿئي پيو سو هڪ منظم عوام دشمن پاڪستاني سرڪاري مشينريءَ جي

۾ نام نهاد جمهوريت هجي يا سنڌين سنڌي آمريت، پاڪستان جي حڪومت جي ڪرسين تي ڪو وڏيرو وهي يا سرمائيدار يا ڪو جنرل يا ڪرنل، پاڪستان سرڪار هي عوام دشمن مشينري ۽ ڪلاڪ عوام خلاف حرڪت ۾ رهي ٿي؟ پاڪستان هڪ ظالماڻي ۽ عوام دشمن سماجي نظام ۽ سرڪار جي حيثيت ۾ هڪ ڏوس ۽ حقيقي وجود رکي ٿو جنهن سان جيڪڏهن سوچي ويچاري ڏٺو ٿڪي، وڏي ساهي ڪري، مڙس ماڻهو ٿي، منهن نه ڏيو نه هن ملڪ جي پين ڪروڙين ماڻهن وانگر اسان سنڌين جي حياتي به وهم جهڙي رهندي.

عوام دشمن جو پراڻو دستور آهي ته عوام سان ڪيل سنگين ڏوهن خلاف عوام ۾ جيڪو مخالف ردعمل قدرتي طور پيدا ٿيندو آهي ۽ ٿيڻ کپي تنهن کي خود عوام خلاف هڪڙو هٿيار ڪري ڪم آڻيندا رهيا آهن. سنڌي عوام دشمن سياستباز پاڪستان جي نالي جي آڙ ۾ ڪيل ڏوهن خلاف سنڌي ماڻهن جي سخت نفرت واري ردعمل کي خود سنڌي عوام خلاف ڪتب آڻيندا رهيا آهن.

ڪين خبر آهي ته پاڪستان جي چالو سماجي نظام هيٺ عوام کي خاص ڪري سنڌي عوام کي اهڙا ڏنڀ ڏنا ويا آهن جو ڪوبه ماڻهو سنڌي ماڻهن وٽ ان جي بازي ۾ ڪابه اهڙي ڳالهه ڪندو جا ڏسڻ ۾ پاڪستان جي برخلاف هوندي ته سنڌي ماڻهو هڪدم

ماتحت ڪونہ پيو ٿئي؟ ڇا ائين صحيح ڏاهي تہ پاڪستان
ان کي پاڪستان جي مخالف ڳالهہ سمجهندا ۽ ان تي
وسهي ويندا ۽ ڳالهہ ڪرڻ واري ماڻهوءَ کي پنهنجو
گهڻگهرو ۽ پاڪستاني حاڪمن جي مڙهيل نظام جو
دشمن سمجهڻ لڳندا، پوءِ ڀلي ڪٿي اها ڳالهہ حقيقت
۾ پاڪستان جي چالو نظام جي مخالف نہ پر ان جي
فائدي جي هجي! ڀلي ڪٿي سنڌي ماڻهن کي گمراهہ
ڪري کين پاڪستان جي عوام دشمن حڪمران ٽولن
جي اثرائتي ۽ ڪامياب مخالفت ڪرڻ کان روڪڻ
لاءِ هجي، ڀلي پاڻ کي سنڌين جي دشمن ٻدران انهن
سندن گهڻگهرو ۽ محسن ثابت ڪري آئيندي سدائين
سندن خانہ خراب ڪرڻ جي ٺيڪيداريءَ جا حق قائم
۽ محفوظ ڪري ڇڏڻ لاءِ هجي!

بدنيت عوام دشمن، وڏيرا پنهنجي طبقاتي مفادن
خاطر عوام کي گمراهہ ڪرڻ لاءِ هڪڙي طرف چون
ٿا تہ پاڪستان نالي دنيا ۾ شيءِ آهي ئي ڪانہ ۽
ٻئي طرف وري پاڪستان جي چالو سماجي نظام سان
عوام جي جائز بيزاري ۽ ڌڪار جو ناجائز فائدو وٺي
پاڪستان بابت ڪئين ڪوڙيون ڏندڪٿائون ۽ افسانا
ڏاهيو وينا آهن. انهن منجهان هڪڙو من گهڙت افسانو
اهو آهي تہ پاڪستان جي صورتحال سڄي دنيا کان
نرالي آهي، پاڪستان جهڙي ڳالهہ سڄي دنيا ۾ ڪٿي
بہ ڪانهي. ان ڪري ٻي دنيا جي تاريخ مان

خاص ڪري دنيا جي انقلابي ٻورهيت عوام جي جدوجهدن جي تاريخ مان پاڪستان جي مسئلن جو حل ڳولهڻ اچايو آهي. پاڪستان بابت جيڪا به خبر آهي سا دنيا ۾ فقط اسان سنڌي وڏيرن سياستبازن کي آهي. ان لاءِ جيڪي به ڪرڙو هوندو سو اسين ڪنداسين. ٻين جو ڪم ناهي.

ائين برابر آهي ته پاڪستان ۾ سڀ مسئلا ڪي هوبهو ٻئي ملڪ جي مسئلن جهڙا ناهن، نڪي انهن جا سمورا حل ڪي اڳواٽ ٺهيا ٺڪيا رکيا آهن.

هر ڳالهه ابتڙن جو ميلاپ آهي. هر شيءِ ۾ ابتڙ خاصيتون هونديون آهن. اهو خاص توڙي عام خاصيتن جو ميلاپ هوندو آهي يعني هر مسئلي ۾ ڪي اهڙيون ڳالهيون هونديون آهن، جن جهڙيون ڳالهيون ٻين اهڙي قسم جي مسئلن ۾ نه هونديون آهن. انهن خاص ڳالهين کي ان مسئلي جو خاص پاسو سڏبو آهي. پر ڪو مسئلو سڄي جو سڄو، خاص ڳالهين مان ٺهيل ٿي نٿو سگهي. ڪنهن به شيءِ ۾ سڀ جون سڀ ڳالهيون اهڙيون ٿي نه ٿيون سگهن، جي رڳو ان خاص شيءِ ۾ هجن ۽ ٻئي ڪنهن اهڙي قسم جي شيءِ ۾ هجن ئي نه. تنهن ڪان سواءِ شين ۽ ڳالهين جي ظاهري صورت ۽ اندرين حالتن ۾ به وڏو تضاد هوندو آهي، پوڙهي پيل ملڪن جي سماجي حالتن ۾ ظاهري فرق تمام گهڻا ڏسبا آهن پر حقيقت ۾ ڳالهين جي تهه

۾ وچڀو تہ انهن ۾ گهٽيون ڳالهيون بنيادي طرح هڪجهڙيون هونديون آهن ۽ فرق جيترا ڏسڻ ۾ اچن ٿا، حقيقت ۾ انهن کان گهٽو گهٽ ۽ گهٽو سطحي ۽ ظاهري هوندا آهن.

اسان جا ڪي سنڌي سياستباز پاڪستان جي صورتحال جي ڪن ظاهري طرح خاص ڳالهين جو ذڪر ڪندي اهڙا وڏيو واڪا ڪن، ڄڻ تہ نيون ۽ آئنسٽائين کان بہ ڪا وڏي ايجاد ڪئي اٿن! اچو تہ جاچ وٺون تہ ڇا پاڪستان جا مسئلا واقعي سچي جڳ کان نرالا آهن؟ ڇا دنيا جي ٻين ملڪن جي قومن کي اڳ اهڙا مسئلا درپيش ڪونہ آيا آهن ۽ انهن جا حل ڳولي ڪونہ لڌا ويا آهن؟ ڇا دنيا جي انقلابي تجربي جي حڪمت خانن ۾ اسان جهڙن دردن جون ڪي بہ آزمايل ۽ ڪارائتيون دوائون ۽ علاج ڪونهن؟ ڇا اڄوڪي طوفاني انقلابي دؤر جي ڏاهپ جي خزانن ۾ اهڙا ڪي بہ عقل، ڏاهپ، حرفت ۽ ڪاريگري جا املهہ ماڻڪ ڪونهن جي اسان جي علمي ۽ عملي اڻهوند کي ختم ڪري اسان کي انقلابي سرت ۽ سمجهہ سان مالا مال ڪري ڇڏين؟

اچو تہ جاچ ڪريون. اچو تہ هڪ هڪ ڪري ڪن اهڙن مکيہ مسئلن کي کڻون جن لاءِ وڏيرا سياستباز جيڪي هڪڙي زبان سان چون ٿا تہ پاڪستان جو وجود ئي ڪونهي، سي ٻيءَ زبان سان چون ٿا تہ

پاڪستان جي هنن مسئلن جهڙو ٻيو ڪو به مسئلو نہ دنيا ۾ ٿيو نہ ٿيندو. انهن جي حقيقت پنهنجي اتو تہ رڳو اسان ڪان پڇو.

آئين ناهي تہ اهي مسئلا اهم ناهن! نہ! اهي مسئلا تمام اهم آهن. اهي مسئلا ظلم ۽ زبردستي ۽ سازش جو نتيجو آهن. انهن ڳالهين کي هرگز هرگز برداشت ڪرڻو ناهي. سائن مرڻ ۽ جيئڻ جو مقابلو ڪرڻو آهي. پر ائين فقط تڏهن ڪري سگهبو جڏهن اها ڳالهہ سمجهبي تہ اهي مسئلا آسمان مان ڪونہ ڪريا آهن، پر تاريخ جو ورثو آهن. اهي رڳو هن ملڪ ۾ ناهن پر سڄي دنيا جي سماجي صورتحال جا حصا آهن.

مثال طور ڇا جمهوريت جو قتل ۽ سول ۽ فوجي ڊڪٽيٽرشپ فقط پاڪستان ۾ آهن؟ ڇا سامراج جا ڇاڙتا فقط پاڪستان ۾ ٿي ليندا؟ ڇا سعودي عرب، ٻين عرب رياستن، سوڊان، مراڪش، تيونس، اردن وغيره، برما، ارجنٽائين، برازيل، ڪولمبيا، ملائيشيا، فلپين، ڏکڻ ڪوريا، سنگاپور، ترڪي ۽ ٻين اڪيچار ملڪن بلڪ دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ سامراج جون ڇاڙتيون ۽ جمهوريت جون قاتل سول ۽ ڊڪٽيٽرشپون ناهن؟ ڇا اتي اهڙا ساڳيا ۽ انهن کان بدتر وحشي ظلم ڪونہ پيا ٿين؟

ڇا بک، بيروزگاري، جهالت، بيماري، انڌيرنگري چرپٽ راجا، 'جيڪو ڏاڍو سو ڳابو'؛ اهو حال فقط

پاڪستان ۾ آهي، ٻي سڄي دنيا ۾ ڪٿي به ڪونهي؟
ڇا آفريڪا، ايشيا ۽ لاطيني آمريڪا جي اڪثر ملڪن
جو عوام انهن اونداهين ۾ ڪونه رهي؟ ڇا دنيا جي
ملڪن جي وڏي اڪثريت ۾ ٻار ڄمندي يا ٻالپڻ ۾
ڪونه مرن؟ ڇا اتي ماڻهو، ماڻهوءَ جو غلام ناهي؟ ڇا
اتي به ٻار ۽ عورتون ڍورن جهڙيون حياتيون ڪونه گهارين؟
ڇا اتي به وحشي، طبقاتي، قومي ۽ نسلي ظلم ۽ قرابت
جو دؤر جاري نه آهي؟ ڇا ننڍين قومن سان ظلم فقط
پاڪستان ۾ ٿئي ٿو؟ ٻي سڄي دنيا جون ننڍيون
قومون ۽ اقليتون پينگهي ۾ پيون لڏن؟ اسرائيل، ايران،
هندستان، اتر آئرلينڊ، فلپائين، ملايا ۽ ٻين صوبن ۽
ملڪن ۾ ننڍين قومن ۽ اقليتن سان پاڪستان جي
ننڍين قومن کان گهٽ عقوبتون ڏين ٿيون؟ ڇا پاڪستان
دنيا ۾ اڪيلو ملڪ آهي جتي مذهب کي هٿيار ڪري
ڪتب آندو وڃي ٿو ۽ ان جي آڙ ۾ غريب عوام
خاص ڪري ننڍين قومن ۽ اقليتن کي آزاريو ۽ پيڙيو
۽ غلام ڪري هلايو وڃي ٿو؟ ڇا اتر آئرلينڊ ۾
پروٽسٽنٽ مذهب جي آڙ ۾ ڪيٿولڪ فرقي وارن
کي روز ڪونه پيا ڪُهن؟ ڇا قبرص ۾ ترڪن ۽
يونانين جي وچ، بيروت ۾ مسلمانن ۽ عيسائين وچ،
ايران ۽ عراق ۾ سنين ۽ شيعن وچ، ڀارت ۾ سکن ۽
هندن ۽ مسلمانن ۽ هريجنن جي وچ، نائجيريا ۾
مسلمانن ۽ عيسائين ۽ لامذهبين جي وچ مذهب جي

خوني تلوار هتان ڪان گهٽ ڪيس ڪيا آهن؟ ڇا مرڪز جي مصيبت فقط پاڪستان ۾ آهي؟

ايران، برما، فلپائين، ايٿوپيا، ڪئنادا ۽ خود هندستان ۽ ٻين سوين ملڪن ۾ نامنهاد علحدگي پسندن خلاف ڪات ڪهاڙا ڪونہ کنيا ويندا رهيا آهن.

ٿوري دير لاءِ اهو تہ فرض ڪريون تہ پاڪستان ڪا آسمان مان نازل ٿيل اور ڇيز آهي جنهن جهڙي ڇيز نہ دنيا اڳ ڏٺي نہ هاڻ ڏسندي. هاڻ سوال ٿو پيدا ٿئي تہ ان اور شيءِ جي مسئلن کي ڪيئن ۽ ڪهڙي رستي سنهن ڏجي؟

اسان جا بنگلا ديش نامنظور! ٽائيپ سياستدان ارشاد ٿا فرمائين تہ "مسئلو وري ڪهڙو؟ مسئلو ڪوبہ ڪونهي! اسين پاڪستان کي تسليم ئي نہ ٿا ڪريون!

"اسين اعلان ٿا ڪريون تہ اسين ان کي ٽوڙي ڇڏينداسون!" فرض ڪريو تہ پاڻ اهو ارشاد عالي ڇمي اکين تي ٿا رکون ۽ پوءِ "ٺيڪ آهي پاڪستان نامنظور ڪرڻ ۽ ان کي ٽوڙڻ جو اعلان بہ ڪيوسين، هاڻ؟ اڳتي ڇا ڪجي؟" "بس ڪوشش ڪجي!" ڪهڙي؟ ڪيئن؟ ڪهڙي حڪمت عملي اختيار ڪجي. هيترين مخالف قوتن کي منهن ڏيڻ لاءِ ڪهڙين ڪهڙين قوتن تي دارومدار رکجي، ڪهڙن کي دائمي اتحادي ۽ ڪهڙن کي وقتي ۽ شرطي اتحادي بنائجي، ڪهڙن جي مخالفت کي ٽڏو ۽ مدو ڪجي، دشمن جي ڪهڙن

تضادن جو فائدو وٺي منجهس قوت وجهجي. ان لاءِ کهڙيون تدبيرون ۽ پاليسيون اختيار ڪجن؟ انهن سوالن جي جوابن مان هتي وٽ هڪڙو به ڪونهي. هتي سڀني سوالن جو فقط هڪڙو وات جو نڪاءُ آهي ته "پاڪستان کي ٽوڙينداسون!" سندن سياست ۽ سياسي حڪمت عملي جي ڪل ڪائنات اهو وات جو نڪاءُ آهي. هتي جي ليکي جڏهن پاڪستان کي خراب ثابت ڪري، ان کي نامنظور ڪري ۽ ان کي ٽوڙڻ جو اعلان ڪري، پاڻ تان سمورا بار لاهي ڇڏيا آهن. باقي ڪم رهيو ڪهڙو آهي جو ڪانئن پڇجي ته اهو ڪير ڪندو! پاڪستان سازش جو نتيجو ثابت ٿي ويو. نامنظور به ٿي ويو، سندس ٽوڙڻ جو اعلان به ٿي ويو، هاڻ باقي پاڪستان ۾ رهيو ڇا آهي جنهن جو فڪر ڪجي ۽ ان لاءِ ايڏو سٽي ۾ سور وجهجي؟

پر پاڪستان کي تسليم نه ڪرڻ جي اعلان ڪرڻ سان، ڇا واقعي پاڪستان جو مسئلو حل ٿي ويو؟ ڇا اٿوڻندڙ شين، ڳالهين يا حقيقتن کي منهن ڏيڻ واقعي ايترو ئي آسان آهي جو رڳو انهن کي ناجائز سڏي کين تسليم نه ڪرڻ ۽ کين ختم ڪرڻ جي اعلان ڪرڻ سان ادي ائين گم ٿي وينديون جيئن ڳئون جا مٿيان ڏند؟ ڪجهه سال اڳ آمريڪا جو اعلان مٿان اعلان پئي آيو ته "نئين چين جي حڪومت ناجائز آهي. اسين ان کي تسليم نٿا ڪريون ۽ ان کي ختم

ڪرائيندا سين. پوءِ ڇا نئين چين جي سرڪار واقعي غائب ٿي ويئي ۽ آمريڪا لاءِ چين جو اٽوٽندڙ مسئلو حل ٿي ويو؟ ان ڪان سواءِ آمريڪا جي چوڻ تي اقوامِ متحده به نئين چين جي حڪومت کي تسليم نٿي ڪير ۽ چيائين پئي ته "چين جي اصل سرڪار تائيوان ۾ آهي ۽ ورتي آهي. اسين ان کي تسليم ٿا ڪريون." ڇا پوءِ واقعي چيانگ ڪائي شيڪ جي حڪومت آمريڪا ۽ اقوامِ متحده جي هٿان تسليم ٿيڻ جي ڪري چين جي اصلي حڪومت ٿي پيئي ۽ پيڪنگ واري حڪومت غائب ٿي ويئي. اهڙي ڪالهوڻي ڪالهه جماعت اسلامي ۽ ٻين رجعت پرست پارٽين، حڪومت پاڪستان ۽ دنيا جي ٻين حڪومتن اعلان پئي ڪيا ته "بنگلا ديش جي حڪومت ناجائز آهي اسين ان کي تسليم نٿا ڪريون!". جماعت اسلامي وارن بنگلا ديش نامنظور! جي رڙيائن سان آسمان مٿي تي کڻي ڇڏيو هو پوءِ ڇا واقعي بنگلا ديش ختم ٿي ويو ۽ رجعت پرستن جو مسئلو حل ٿي ويو؟

چوندا آهن ته "اهڙا جي تيل سهانگا هئا ته جيڪر گدڙ به پڇ مکين ها." جي مسئلن جا حل اهڙا سولا آهن جو رڳو ڪين تسليم نه ڪرڻ ۽ ختم ڪرڻ جي اعلان سان ئي اهي ختم ٿي ويندا ته جيڪر ماڻهو ۽ قومون پنهنجي مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ هيترا ڪشالا ڇو ڪاڙين، پنهنجون زندگيون ڇو گھارين، سر ترين تي

ڇو رکن، پنهنجا پچا ڇو کهائين، آگ ۽ خون جي دريائن کي ڇو جهاگين، سورين تي ڇو ٽنگجن ۽ ڪڙاهين ۾ ڇو ڪڙهن؟ پوء به رکو تسليم نه ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ جو اعلان ڄڻ هڪڙو طلسم يا اسم اعظم جي وڃي. جيڪا ڳالهه نه وٺي، تنهن لاء "تسليم نه ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ" جو اعلان ڪري پوء پانهن سرئ کي ڏيئي وڃي سمهي رهجي ۽ صبح جو اٿجي ته اڻوٽندڙ شيء جو نالو نشان نه لهي! جي سچ پچ ائين ٿجي ها ته پوء ڇابو ته روسي، چيني، الجزائري، ايراني ۽ ٻيا اهڙا ماڻهو وڏا ڪي ٻوڪ هئا جو هرو ڀرو معمولي سمجهه به نه هڻي ڪري پاڻ کي ڏسي وائسي ڪٽي دوزخ ۾ اچلايائون ۽ پنهنجا هيترا لک ڪروڙ ماڻهو هٿي مارائي رکيائون. حالانڪ دير فقط هيتري هئي جو روسي اعلان ڪن ها ته، "اسين هٽلر کي تسليم نٿا ڪريون، جرمن کي ٽوڙينداسون!" چيني چون ها ته "اسين چيانگ ڪائي شيڪ ۽ جپان کي تسليم نٿا ڪريون" ۽ اعلان ڪن ها ته، "ٽوڙينداسون، ٽوڙينداسون! جپان کي ٽوڙينداسون!"

الجزائري فرينچن کي، ايراني شهنشاه ايران ۽ آمريڪا کي، تسليم نه ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ جا اعلان ڪري، پوء ماٺ ڪري وڃي رلي مٺان ڪري سمهي رهن ها ۽ اک ڇنڀ ۾ هٽلر، چيانگ ڪائي شيڪ، شهنشاه ايران جهڙا بدمعاش حڪم ختم ٿي وڃن ها ۽ جپان، فرانس

۽ جرمني جھڙا سامراجي ملڪ ٽٽي تباهہ ٿي ويا ھا!
اھو نسخو رڳو ايستائين محدود نہ ھجي ھا پين مصيبتن لاءِ بہ اعلا اسم اعظم جي ڦيٽي جو ڪم ڏئي ھا. مثال طور: ڪنھن ماڻھو کي ڪٿي ڪھڙو بہ مرض وڪوڙي وڃي تہ ڊاڪٽرن وٽ ڌڪا جھاڻ، خرچ ڪرڻ، سيون ھڻائڻ، ڪوڙيون دوائون کائڻ بدران بس اھو ئي ھڪڙو اڪسير نسخو ڪافي ٿئي ھا تہ بيمار اعلان ڪري تہ ”آءٌ ٽي. بي. جي بيماري کي تسليم نٿو ڪريان ۽ ان کي ٽوڙڻ جو اعلان ٿو ڪريان.“ اھڙان بہ صحت جي ڀلي لاءِ ڪٿي ھجي اکر بہ چئي ڇڏي، ”ختم ڪنداسين! ختم ڪنداسين! ٽي. بي. کي ختم ڪنداسين!“ جڏھن ٽي. بي جو مرض ڏسندو تہ مون کي تسليم ئي نہ ٿو ڪيو وڃي ۽ الٽو مون کي ختم ڪرڻ جو اعلان بہ ٿي ويو آھي تہ اھو آرخود پيچ لڪائي اٿي ڀڄندو ۽ بيمار اک ڇنڀ ۾ نوبنو ٿي ٽپو ڏئي اٿي کڙو ٿيندو! کيل ختم پئسا ھضم! پوءِ بک، بيروزگاري، عشق ۾ ناڪامي، پوڙھ وبا، جنگ، زلزلي، طوفان، مطلب تہ دنيا ۾ ڪھڙي مشڪل آھي جنھن کي تسليم نہ ڪرڻ ۽ ٽوڙڻ جي ان طلسمي نسخي سان ختم نہ ڪري سگھبو.
اھڙان ڪنھن مسئلي منھن ئي نہ ڪڍيو آھي تہ پويان ڏکاءُ ڪرائجيس تسليم نہ ڪرڻ ۽ کيس ختم ڪرڻ جو اعلان! پوءِ چڻ نہ تو ڏڌو نہ مون ڏٺو،

الائي ڪيڏانهن جو هو، ڪيڏانهن هليو ويو.

دنيا ۾ عقلمندي توڙي بيوقوفي جي ڳالهين جو ڇيهه ئي ڪونهي. پر جيڪڏهن سچي دنيا ۾ وڏي ۾ وڏين هوائي ڳالهين تي ڪو نوبل پرائيز جهڙو بين الاقوامي انعام رکيل هجي ها ته جيڪر مسئلن کي تسليم نه ڪرڻ ذريعي حل ڪرڻ واري ڳالهه ضرور اهو انعام کٽي ها.

اڇو ته اهو به ڏسي وٺون ته پاڪستان کي تسليم نه ڪرڻ جو عملي نتيجو ڪهڙو ٿو نڪري ۽ اها به جاچ ڪريون ته اسان جا تسليم نه ڪندڙ پهلوان واقعي پاڪستان کي عملي طرح تسليم نه ٿا ڪن يا رڳو زباني جمع خرچ ٿا ڪن.

هاڻ اچو ته ڏسون ته پاڪستان کي تسليم نه ڪرڻ واري ماڻهوءَ کي ڪهڙين ڳالهين کي تسليم نه ڪري سندن بائيڪاٽ ڪرڻو آهي ۽ اچو ته ڏسون ته آيا اهي پهلوان واقعي ان جو بائيڪاٽ ڪن ٿا يا نه. ٽپال جو انتظام پاڪستان سرڪار ٿي ڪري، پاڪستان سرڪار جي جاري ڪيل ٽپال جي لفافن ۽ ٽپال جي انتظام کي ڪتب آڻڻ، پاڪستان کي تسليم ڪرڻ آهي. ان ڪري پاڪستان ۾ خط پٽ ٽپال رستي موڪلڻ ناجائز ٿيو. ساڳي حالت ريلوي جي آهي جو ان جو انتظام به پاڪستان سرڪار جي هٿ ۾ آهي. ان ڪري ريل ۾ چڙهڻو ڪونهي. عدالتن قائم ڪرڻ

جو قانون بہ گھٽي يا گي پاڪستان جي فيڊرل قانون ساز اداري جو بحال ڪيل آهي. ان ڪري ڪورٽن ۾ وڃڻ بہ جائز نہ چئبو. هوائي جهاز بہ مرڪز جو نيم سرڪاري ادارو آهي. هوائي جهاز ۾ چڙهڻ بہ جائز نہ ٿيو. چونڊيون پاڪستان سرڪار ڪرائيندي آهي تنهنڪري اليڪشن ۾ ووٽ ڏيڻ ۽ اميدوار ٿيڻ ۽ پارليامينٽ جو ميمبر ٿيڻ ناجائز ٿيو. ريڊيو پاڪستان کي ٽيڪسن ڏيڻ وغيره کان وڌيڪ پاڪستان کي تسليم ڪرڻ جو ٻيو اثرائتو طريقو ڪونهي، ان ڪري جن بہ ڳالهين ڪري پاڪستان کي ٽيڪس پري ڪيس ان حد تائين تسليم ڪرڻو پوي ٿي ڳالهيون بہ ڪرڻيون ناهن. ان ڪري ريڊيو، ٽيليفون، جن جي ليسن جي في ۽ بل جي رقم پاڪستان سرڪار کي ملڻي آهي اهي بہ استعمال ڪرڻا ناهن. پاسپورٽ بہ پاڪستان سرڪار ڏئي ٿي تنهنڪري اهي وٺي ملڪ کان ٻاهر سفر بہ ڪرڻو ڪونهي. ڪيسن ۾ ضامن بہ پوڻو ڪونهي، ڇو تہ ضمانت جو بانڊ حڪومت پاڪستان جي نالي سان ڀرجي ٿو. ڪي ڪنهن ڪوڙي ڪيس ۾ اڙجي پئجي تہ ڪورٽ ۾ پنهنجو بچاءُ ڪرڻو ناهي ڇو تہ اڪثر هر ڪيس ۾ هڪ ڌر هوندي آهي حڪومت پاڪستان، هاءِ ڪورٽ ۾ آئيني رٽ بہ نہ وجهبي. ڇو تہ آئين پاڪستان جي آئين ساز اسيمبليءَ ٺاهيو آهي ۽ اهو آئين پاڪستان جو آئين سڏجي ٿو. جيترقدر ڪامورن جو

تعلق آهي ته صوبن جا عملدار به پس پيش پاڪستان جي مرڪزي آئين ۽ قانون مطابق ئي مقرر هوندا آهن. خود صوبائي گورنر، جنهن جي نالي ۾ سمورا صوبائي حڪم جاري ٿيندا آهن سو به مرڪز جو مقرر ڪيل هوندو آهي. اهو ئي سمورن صوبائي ڪامورن کي مقرر ڪري ٿو. ان ڪري ڪنهن به سرڪاري ڪاموري کي ڪابه دانهن ڪوڪ ڏيڻ يا ڪانئس ڪوبه ڪمرڪار وٺڻ معنيٰ ڪيس مقرر ڪرڻ واريءَ اختياريءَ يا ان اختياريءَ کي مقرر ڪرڻ واري اختياري يعني حڪومت پاڪستان کي تسليم ڪرڻ. ان ڪري ڪنهن به ڪاموري سان ڪوبه واسطو رکڻ جائز نه آهي.

ڇا اسان جا پهلوان انهن ڳالهين کي تسليم ٿا ڪن ۽ سنڌن بائيڪاٽ ڪن ٿا؟ هرگز نه! هو انهن سان ڪنهن به ڳالهه کي پاڻ کان محروم ٿا ڪن.

سنڌي وڏيرا شاهي سدائين پنهنجي پيٽ، لياقت ۽ حوصلي آهر سڄي هندستان ۽ پاڪستان جي سياست ڪندي رهي آهي. اڪثر ڪلهوڙا ۽ مير سدائين دهليءَ، قنڌار يا ڪابل جي شهنشاهن کي ڏن ڏيندا ۽ سنڌن فرمانبرداري ۽ تابعداريءَ جا حق ادا ڪندا رهيا آهن. انگريزن جي ڏينهن ۾ وڏيرن انگريز پرستيءَ ۾ دهليون ۽ لنڊنون پيئي لقب القاب ورتا.

پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ سنڌي وڏيرا زورشور سان پاڪستاني سياست ڪندا رهيا آهن ۽ هر چڙهيل

پاڪستاني پارٽيءَ ۾ وزارت ۾ شامل ٿيڻ لاءِ ڊوڙون پائيندا رهيا آهن. لاءِ پٺتي پيو ته به ڪنهن پاڪستاني حاڪم کي شڪار ڪرائڻ لاءِ واجهه وجهندا رهيا آهن. اڄ ڪو به اهڙو سياستدان سنڌ ۾ موجود ڪونهي جيڪو سڌيءَ نه ڏي ان سڌيءَ طرح عملي طرح پاڪستان جي سياست ۾ حصو نه وٺندو هجي.

مطلب ته خالص سنڌي سياست، خالص پشتون سياست ۽ خالص بلوچ سياست فقط وڏيرن، خانن ۽ سردارن جون ڦاهيل لفظي ڪوڙڪيون آهن، جن ۾ هو پنهنجي عوام ۽ ابوجهه ڪارڪنن کي ڦاسايو ڇڏين ٿا ۽ پاڻ اها ملڪگير ۽ عالمي سياست ٿا ڪن جيڪا سندن طبقاتي مفادن لاءِ فائديمند هوندي آهي.

ملڪ جي ٻين قومن جي حاڪم طبقن وانگر سنڌي وڏيراشاهيءَ به صوبائي، قومي ۽ ملڪي سياست تي پنهنجي هڪ هٽي جمائي ڇڏي آهي. اسلام ۽ پاڪستان جي نيڪي سان گڏ ترقي پسندي، سوشلزم، سنڌ، سنڌيت ۽ قوم پرستيءَ جو نيڪو به هوءَ پاڻ کنيو ويٺي آهي ۽ اهڙي ريت وتائي فقير جي ڳالهه وانگر هر ڳالهه ۾ عوام جو اڳ جهليو ويٺي آهي.

عوام دشمن وڏيرن کي عوام کي فريب ڏيڻ جو صدين جو تجربو آهي. هو هزارين اختلافن ۽ دشمنين جي باوجود عوام خلاف پاڻ ۾ هر گهڙيءَ ۾ پٽ آهن. هنن عوام کي گمراه ڪرڻ جا ڪم پاڻ ۾ ورهائي

ڪنيا آهن ۽ ظاهري طرح هر ڪو پنهنجي پنهنجي جاءِ تي ائين پريو ڦوڪيو ويٺو آهي ڇڻ هڪ ٻئي کي سڃاڻن به نٿا. ڪي ڏسو ته اسلام ۽ پاڪستان جو ٺيڪو کنيو ويٺا آهن ته ڪي وري ترقي پسندي ۽ جمهوريت جو ٺيڪو کنيو ويٺا آهن هيڏانهن ڏسو ته هڪڙو اسلامي سوشلزم جو علمبردار ٿيو ويٺو آهي ته هوڏانهن ڏسو ته پيو سنڌ، سنڌيت ۽ قومپرستيءَ جو جهنڊو هٽيو ويٺو آهي، پر دنيا ڏٺو ته اهي ظاهري طرح ڌار ڌار ۽ هڪ ٻئي کان پري وڏيرا ڪيئن ضرورت پوڻ تي هڪدم سنڌي عوام خلاف پاڻ ۾ مڙيو مٺ ٿيو وڃن. مطلب ته سنڌي وڏيرا سنڌي عوام جون واهون چوطرف بند ڪريو، پنهنجي وطن دشمن، عوام دشمن سياست تي وڏي ديده دليريءَ سان "سنڌي سياست" جو ٺپو هڻيو، عوام کي منجهايو، برغلايو، ڏوهاري بنايو، بالم ٿيا ويٺا موجون مائين.

سنڌ ظاهري، نظرياتي ۽ سياسي روپ بهروپ سنڌس خود پرست ۽ طبقي پرست سياست جا ٺيڪارڻ وارا ڏند آهن ۽ سنڌ حقيقي ۽ عملي، گهڻي سياست ان عوام دشمن سياست جا کائڻ وارا اصلي ڏند آهن.

وڏيرڪي سياست بازيءَ کي سنڌي عام ماڻهن سان ڏپ آهي ته جيڪڏهن هو پنهنجي سنڌي توڙي غيرسنڌي، ميڪاني توڙي ڌارين دشمن جو گهيرو ٽوڙي صوبائي سياست سان گڏ ملڪگير ۽ عالمي سياست ۾ به گهڙي

پوندا تہ ھو ڪنھن نہ ڪنھن منزل تي سنڌي وڏيرن جي سياسي بالادستي ۽ ھڪ ھٽي نوڙي رکندا ۽ اسان ڏانھن پوء ڪير لوٽو بہ ڪونہ ھڻدو، تنھنڪري جيئن عام پير ۽ ملان پاڻ پنھنجو ۽ پنھنجي عيال جو علاج بھترين ڊاڪٽر کان ڪرائيندا آھن پر عام ماڻھن کي چوندا آھن تہ اسان جي پليتن ۽ تعويذن کان سواء ٻيو ڪو بہ علاج ڪرايو اٿو تہ تباھ ٿي ويندا، تيئن وڏيرڪي سياستبازي چاھي ٿي تہ اسين وڏيرا، خان، سردار، سرمائيدار صوبائي ۽ ملڪي تہ ڇا عالمي سياست ڪريون باقي عام سنڌي ماڻھو پل ڳوٺ جي وڏيري جي پيچ ۾ لٽڪيل ۽ سندن اشارن تي نچڻ واري سياست جي گدڙ واري ڏر ۾ ئي پيا ھجن ۽ ڪڏھن بہ انھيء مان ٻاھر نہ نڪرن.

عام سنڌي ماڻھن جي ملڪي سياست ۾ حصو وٺڻ تي بندش وجھڻ جو اصل ڪارڻ اھو ئي آھي تہ سياست تي وڏيرڪي، سرمائيداري ۽ سامراجي ھڪ ھٽي سلامت رکجي ۽ عوام کي ان سياست مان بيدخل ۽ تاڙڪ رکجي. سنڌي ماڻھن جي ملڪي سياست ۾ حصو وٺڻ تي بندش جي ڳالھہ کي سنڌ جون دشمن ڌريون بہ غيبي امداد سمجھي سنڌي ماڻھن خلاف سياسي ھٿيار طور ڪم آڻي رھيون آھن. سنڌ دشمن نقلي ترقي پسندن جي شروع کان وٺي سازش ئي اھا آھي تہ جيئن سنڌي ماڻھو ھيترين سارين سياسي ۽ ٻين ڳالھين کان محروم

۽ تڙيل آهي تيئن سڄي ملڪ جي ملڪگير سياست
جنهن جي وسيلي سڄي ملڪ ۾ خاص ڪري ان ۾
رهندڙ مختلف قومن جي قسمت جا فيصلا ڪيا وڃن
ٿا، تنهن کان به هو سدائين محروم ۽ تاڙڪ رهن ۽
ان سياست تي سندن موجوده هڪ هٿي قائم رهي پوءِ
چاهي اهي سنڌ دشمن رجعت پرست هجن يا ترقي پسند
پر هجن ضرور سنڌ دشمن يا انهن جا پاليل ڪاني
چاڙتا، پيا آهن سنڌ جي انقلابي سياست جي صفن ۾
لڪي ويٺل موقعي پرست، ابن الوقت ۽ غدار عنصر
جيڪي هوندي وڏيرڪي سياست جي هر ڳالهه کي رد
۽ باطل ٺهرائن ٿا پر پنهنجي پٽڪوڙي سوقعي پرست،
ٽوليباز سياست جي خسيس مفادن حاصل ڪرڻ لاءِ پلئه
ڪائي، هن سنڌ دشمن وڏيرڪي زهريلي ڳالهه کي قرآن
جي آيت بنائي رات ڏينهن ان جو ورد ۽ وظيفو پيا
ڪن، ڪڏهن عظيم ترين مقصد لاءِ سوريءَ تي چڙهڻ
جي تياري ڪندڙ ڪنهن سورمي جني، شهادت جي
جذبي سان لبريز آواز ۾ ۽ زبردست داد طلب لهجي ۾،
هو هرڪنهن کي ٻڌائيندا وتن، ”ادا! اسان جو پاڪستان
جي سياست ۾ ڇا وڃي؟ پاڻ ته يار غريب پورهيت
سنڌي ماڻهو آهيون! پاڻ خالص سنڌ جي سياست
ڪنداسون!“.

پاڪستان جن مسئلن کي جنم ڏنو آهي انهن جا
لازمي طرح ڪي خاص پاسا ۽ ڪي خاص حقيقتون

آهن. انهن ۾ اهڙيون ڳالهيون، حقيقتون ۽ سٽائون ضرور آهن جي ٻئي ڪنهن اهڙي قسم جي مسئلي ۾ ناهن ۽ فقط هتي آهن. پر ڪن خاص تفصيلن جي فرقن کي ڇڏبو ته معلوم ٿيندو ته پاڪستان جي سوال سان واسطو رکندڙ ڪيتريون ڳالهيون بنيادي طرح انهن عام ڳالهين منجهان آهن جيڪي اڄ عالمي سامراج جي غلام دنيا ۾ عام آهن. قومي ظلم، تشدد، تعصب، مذهب جو ناجائز زهريلو ۽ قاتلانه استعمال، مرڪزيت، ڊڪٽيٽرشپ ۽ فوجي آمريت، رجعت پرستي، سامراج پرستي، بک، بيروزگاري، پستي، غربت، لاقانونيت، غنڊه گردي ۽ ڦرلٽ ۽ سامراجي سازش دنيا جي اربين عوام کي گڏيل تاريخي طور مليل ڪوڙهه جو ورثو آهي.

آخري ڇنڊڇاڻ ڪبي ته معلوم ٿيندو ته هر قوم ۾ بنيادي طرح سياست هڪ طبقاتي عمل آهي. هر طبقي جي صوبائي، ملڪي ۽ عالمي سياست پنهنجي پنهنجي آهي.

سنڌي وڏيرا شاهي جي فائدي جي صوبائي، ملڪي ۽ عالمي سياست هڪڙي آهي ۽ سنڌي عوام جي فائدي جي صوبائي، ملڪي ۽ عالمي سياست ٻي آهي ۽ ان جي بنهه ابتڙ آهي. جيئن نام نهاد "خالص سنڌي سياست" سنڌي وڏيرن جي عوام دشمن سياست آهي تيئن نام نهاد "خالص پاڪستاني سياست" وري ملڪ جي بالادست قوم ۽ ٻولي جي رجعت پرست ۽ عوام دشمن سياست آهي.

اھڙي ريت "سنڌي" توڙي "پاڪستاني" سياست جا ڪئين قسم آهن:

هڪڙي سنڌي سياست تہ اها نامنهاد سياست آهي جنهن کي وڏيرا شاهي سنڌي سياست سڏي ٿي. ٻي اها عوامي ۽ انقلابي سنڌي سياست آهي جنهن کي سنڌي عوام سنڌي سياست ليکي سگهن ٿا. ساڳي طرح پاڪستاني سياست بہ هڪڙي اها نامنهاد پاڪستاني سياست آهي جنهن کي پاڪستان جا حاڪم طبقا پاڪستاني سياست سڏين ٿا. ٻي اها انقلابي عوامي سياست آهي جنهن کي سڄي ملڪ جي سمورين قومن جا عوام ملڪي سياست سڏي سگهن ٿا.

سنڌ ۽ پاڪستان جي هر قسم جي سياستن ۾ هڪجهڙاين سان گڏ فرق ۽ تضاد بہ آهن. اهي مختلف قسمن جا فرق ۽ تضاد آهن. هڪڙا فرق ۽ تضاد تہ جاگرافيائي آهن. سنڌ جي کهڙي بہ سياست هڪ حد تائين گهٽي پاڳي هڪ صوبي اندر هوندي ۽ پاڪستان جي هر قسم جي سياست هڪ حد تائين گوٽي پاڳي سيني صوبن تائين ڦهليل هوندي. وڏيرڪي "سنڌ جي سياست"، جو مرڪز جي حاڪم ٽولي جي نامنهاد "پاڪستاني سياست" سان جيتوڻيڪ بنيادي طرح سازباز آهي ۽ ان جي ماتحت ڪم ڪري ٿي تہ بہ ان جو پنهنجي آقائن جي سياست سان سنڌي ماڻهن جي دولت بابت حاصل ڪيل مال جي ڪجهہ ٻتي وڏاني وٺ

تان، ڪجهه تابعدار قسم جا، تماشا ۽ نهنا اختلاف به آهن. اهي اختلاف سدائين ٿوري ريڙهه پيڙهه، ٿوري اک ڏيکارڻ ۽ ٿورڙو سنڌي عوام ۽ انقلاب جو ڏپ ڏيڙڻ سان وقت به وقت حل ٿيندا رهندا آهن.

ٻئي قسم جي سنڌي سياست آهي سنڌي عوام جي پنهنجي مفادن ۽ ٻوليءَ جي هاڻوڪي سطح جي اڀوري ۽ سطحي ڄاڻ ۽ سمجهه تي ٻڌل سياست. ان جي ۽ پاڪستاني آقائن جي نامنهاد پاڪستاني سياست جي وچ ۾ به ڪافي تضاد آهن.

ٽئين قسم جي سنڌي سياست اها آهي جيڪا سنڌي عوام جي انقلابي پورهيت وطن دوست دستي طرفان عالمي انقلابي نظريي، تجربي ۽ صورتحال جي روشنيءَ ۾ هلائي پئي وڃي ۽ جيڪا سنڌي عوام جي بنيادي ۽ دائمي مفادن، مقصدن ۽ ٻولي جي ڀرپور ۽ اونهي ڄاڻ ۽ سمجهه تي ٻڌل آهي. ملڪي سياست جا به ڪئين قسم آهن. هڪڙي ملڪي سياست آهي، پاڪستان جي حاڪم ٽولن جي چالو مهاپاڪستاني رجعت پرست ملڪي سياست، ٻي ملڪي سياست آهي نقلي ترقي پسند ملڪي سياست، ٽي آهي عام قسم جي ترقي پسند ملڪي سياست، جيڪا نيڪ نيتي تي ٻڌل آهي پر نظرياتي طرح ڪچي آهي، سندس وات صحيح ڪانهي ۽ مڙئي رڪارڊ جي پورائي لاءِ هلائي پئي وڃي. چوٿين سياست آهي سنڌي عوام سميت هن ملڪ جي

ٻين مظلوم قومن ۽ مظلوم طبقن جي عوام جي ملڪ گير، انقلابي قومي عوامي جمهوري سياست، جنهن جا سياست ڌرهنڌ اڄ هاڻ مس اسري نسري رهي آهي ۽ جنهن جا عالمي انقلابي نظريي، تجربي ۽ صورتحال جي روشنيءَ ۾ سنڌ، توڙي ٻئي سڄي ملڪ جي عوام جي بنيادي ۽ دائمي گڏيل مفادن، مقصدن ۽ پهچ جي ڀرپور ۽ اونهي ڄاڻ ۽ سمجهه تي، همت، ڏاهپ ۽ سورهيائي ۽ اڳواٽ رٿابنديءَ واري جدوجهد تي ٻڌل آهي.

سمورا نيڪ نيت ۽ ترقي پسند ماڻهو ان ڳالهه تي متفق آهن ته طبقاتي، قومي ۽ سامراجي ڦرلٽ ۽ ظلم جو جيڪو رجعت پرست ۽ عوام دشمن نظام پاڪستان تي مڙهيل آهي تنهن کي ڊاهي، ان جي جاءِ تي سمورين قومن جي عوام جي ۽ خاص ڪري مظلوم قومين جي عوام جي قومي مرضيءَ تي ٻڌل سياسي ۽ معاشي نظام قائم ڪرڻ هن ملڪ جي عوام جي اهم ترين ضرورت آهي.

رقيب ماڻهن وانگر، رقيب سياسي ڌريون ٻه، سدائين هڪٻئي سان ڪنهن نه ڪنهن ويڙهه ۾ رڌل هونديون آهن. جڏهن هو ڪنهن ٻي ويڙهه ۾، رڌل نه به هونديون آهن، تڏهن به هڪٻئي خلاف پروپئگنڊا جي جنگ ۾، هر وقت رڌل رهنديون آهن. سنڌي عوام جي بنيادي خامين منجهان هڪڙي مکيه خامي اها آهي، جو اسان جي پروپئگنڊا مشنري، صفا ڪمزور بلڪه

ڇٽ آهي. اسان وٽ، نه رڳو پروپئگنڊا جا گهربل وسيلا موجود ناهن، پر اسان پروپئگنڊا جي اهميت کي پورو سمجهيو ئي ناهي، تنهنڪري ان جي باري ۾ نه ڪو باقاعدي غور و فڪر يا منصوبه بندي ڪئي وئي آهي ۽ نه وري ان لاءِ ڪي مناسب قوتون ۽ وسيلا هٿ ڪري، ڪتب آڻڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. اسان جي اها ڪمزوري، ڪنهن حد تائين اسان جي عوام کي پنهنجي قومي طبقاتي ۽ ثقافتي ورثي جي حصي طور ملي آهي. جڏهن ته ٻين ڪن قومن ۽ ٻين طبقن جهڙوڪ وڏيرن ۽ سرمائيدارن وٽ خوشامد ۽ ڳالا خوري يعني ڪوڙي تعريف ۽ ڪوڙي ڳالا هڪ قدرتي ڳالهه، هڪ ضروري انساني ڳڻ، تهذيب ۽ شرافت جو هڪ لازمي جزو، هڪ اعليٰ فن ۽ ڪن ڏنڏن وارن ماڻهن جهڙوڪ درٻارين ۽ درٻاري شاعرن وغيره لاءِ، هڪ شريف ۽ معزز پيشو ليکيو ويندو آهي.

تڏهن اسان جي عوام وٽ اهي ڳالهيون، انتهائي ڪريل ۽ گنديون ۽ مڙسن جي شان جي برخلاف ليکيون وينديون آهن، ان ڪري اسان جا عوام پروپئگنڊا جنگ ۾ حصو وٺڻ هڪ غليظ ۽ ڪريل ڪم سمجهي، ان ڏانهن لوڙو به نٿا هڻن. نتيجو اهو نڪتو آهي ته، عوام جا دشمن، جن سان ڪيترا قاتل پروپئگنڊا جا ماهر، سنڌي ۽ اردو باز وڏيرا، چوڌري، خان ۽ سردار يا انهن جا تيرهن تالا شاگرد آهن، سي اسان جي عوام

ڪي انهن هٿيارن کان بيهٿيار ڏسي، ڪين انهيءَ لڙائيءَ جي ميدان ۾، دسيو مٽيءَ ۾ گڏيو، ڏوڙ ڪريو سندن ڳاٽي تي چڙهيو ويٺا آهن هو سڄي عمر، پوري ملڪ جي عوام سان غداريون ۽ ان جي انقلابي ۽ قومي تحريڪن جو قتلام ڪرڻ کان پوءِ به، پنهنجي زندگيءَ جو، هر پل عوام خلاف سنگين ۽ ڪڏهن به معاف نه ڪرڻ جهڙا ڏوهه ڪندي به، عوام جي چيلهه ۾، پروپئگنڊا جا نوڙ وجهيو، سندن مٿن تي الزامن جا ڪارا رکايو، ڪين ۽ سندن هڏ ڏوکي ڪارڪنن ۽ رهنمائن کي ملڪ جي شهر شهر، ڳوٺ ڳوٺ، ڳلي ڳلي ۽ گهر گهر ۾، دليل و خوار ڪندا وتن ۽ اهي ماڻهو جيڪي پنهنجي عوام ۽ انقلاب واسطي، پنهنجي نند ۽ چين قربائي، پنهنجا گهر گهاٽ ۽ پنهنجا گذر ڇڏي، پنهنجيون جانيون ۽ زندگيون اڌيءَ تي رکي، سڀئي وانگر جيل جهاڳيندا ۽ مرن هٿان پنهنجو ماس ڪارائيندا وتن، سي انقلاب دشمني ۽ غداريءَ جي الزامن جا جواب ڏيندي ڏيندي، پورا نه ٿا پون. جڏهن ته چنيسر، ڄام تماچي، قاضي قاضن، مير علي مراد، حق پرست، مظلوم ۽ فريادي ٿيو، اڪين منجهان ڏوهه ڏيندڙ ڪاوڙ جا ٽانڊا وسايو، دودن، دريا خانن ۽ مخدوم بلاولن ۽ هوشوئن ۽ هيموئن کي ڪچيءَ مان جهليو، ڪانئن وطن فروشين ۽ غدارين جي الزامن جا جواب پيا گهرن! جڏهن ته نادرشاه، احمد شاه ابدالي ۽ مدد خان مظلوم

قوم جي ماڻهن تي ڦرلٽ ۽ ڌاڙي جا الزام هنيو، مٿن اَکين ڏٺا شاهد ٺيو بيٺا آهن، جڻ ته عزت، مارئين کي، ظلم ۽ زوريءَ جي مقدمن ۾ ڦالان پيله ڪرائين!

گذريل ڪجهه سالن کان سنڌي عوام هڪ دفعو وري سنڌ جي سياست ڏانه نقلي قوم پرستن جي ۽ ملڪگير انقلابي سياست تان نقلي ترقي پسندن جي هڪ هٽي نوڙڻ جي جدوجهد شروع ڪئي آهي ۽ ان ميدان ۾ پنهنجا پير ڄمائڻ شروع ڪيا اٿن، پنهي قسم جي عوام دشمنن سمجهيو ٿي ته سنڌي ماڻهو گهر جا گدو، وساهه وسوڙيل ۽ پرمتڙيا آهن. نڪي اسان جي وچايل ڪوڙڪين مان آزاد ٿيندا نه ڪي پنهنجي سنڌ واري پونگي مان ٻاهر نڪري ڏ و ملڪي سياست جي اڱڻ ۾ پير رکندا. تن جو سنڌي عوام کي سنڌ اندر توڙي سڄي ملڪ جي انقلابي سياست جي ميدان ۾ هيئن پاڻ مان روبرو مقابلو ڪندي ڏٺو آهي سي ڏڪار، حسد، بغض ۽ خوف وچان ڇتا ٿي پيا آهن.

پر بجاءِ ان جي هو عوام کي گاريون ڏين ۽ چون ته فلاڻا ڦهڙا ڪي ڦهڙا، هنن اسان جو گهر مسيت ڪري ڇڏيو آهي؛ هو پنهنجو سور پي، عوام جي ڪمزور رڳ تي ڏنب ڏيڻ لڳا آهن. هو اسان جي ويساهه وسوڙيل ۽ پرمتڙين ماڻهن کي ڪولهيو وڃيو هٿ ڪن ۽ اکين ۾ پاڻي آڻيو ڪين چون ته ادا ڇا ۾ هجي ته ٻه اسان توهان کي پنهنجو انقلابي ساٿي

سمجهون ٿا. اوهان جي تباهي اسان کان ڏٺي نه ٿي ٿئي! پوءِ انهن جي حيران ٿي پڇا ڪرڻ تي ڪير وڏي دردناڪ انداز سان ٻڌائن ٿا ته ”اوهان جي پارٽي پنهنجي گهر سنڌ کي ڇڏي وڃي اوجهڙ ۾ پيئي آهي. پويان ڪير به ڪونهي جو ڪٿي پنهنجي قوم ۾ انقلاب لاءِ ڪمهن ڪي پارٽيءَ جو ڏيک به پياري. دشمن کي خبر آهي ته گهر اسان جي ڪمزور کان ڪمزور نس آهي. ان تي هٿ رکيو ته اسين پاڻي کان ٻاهر نڪري ويندا سين. اهو اسان جي غيرت جو معاملو بنجيو پوي ۾ ڪوڙي غيرت جي انڌ ۾ اسان پنهنجي قومي عادت پٽاندر پنهنجي سڄي غيرت جو هوش وڃائي ازخود اڏين ڪنداسين جيئن دشمن اسان کان ڪرائڻ چاهن ٿا. سنڌي ماڻهن جي روايتي سوچ پنهنجي گهر کان هڪڙي رات به ٻاهر گذارڻ کي به بي غيرتي ڌهرائي ٿي. انهيءَ سوچ مطابق سنڌي مڙس کي سال جا ٣٦٥ ڏينهن پنهنجي ڀونگي ۾ رهڻ کپي. ”غيرت واري ماڻهوءَ“ کي پنهنجو ٽڏو ڇڏي ٻاهر نه نڪرڻ کپي! مڙس اهو آهي جيڪو پنهنجي زال ۾ گهوڙو ران سان ٻڌيو ويٺو هجي. مطلب ته پيا ڏنڌا ڏاڙيون ڇڏيو پنهنجي چار جريب زمين سان سلهاڙيو پنهنجي جوءِ ۾ چٽن ڏورن جو چوڪيدار ٿيو سڄي عمر گهر جي ڪنڊ ۾ ويٺو هجي. اها سوچ هڪ اهڙي سنڌ دشمن، انقلاب دشمن ۽ عوام دشمن سوچ آهي جيڪا سنڌي ماڻهن کي هزارن

سالن تائين غلام رکڻ لاءِ گهڻي حد تائين ذميوار آهي.
اهائي غلام بنائيندڙ، رجعت پرست ۽ گهر جي ڪُتا،
پاڙي سوچ هن نئين دؤر ۾ دشمن طرفان بدليل روپ
۾ ڦهلائي پيئي وڃي ۽ اسان جي عوام ۽ قوم خلاف
استعمال ڪئي پيئي وڃي. ائين چيو پيو وڃي ته ”پاڻي
پنهنجو ٺڪو سنڌ ڇڏي ٻاهر ڇالاءِ رلڻ وڃو.“ هندستان
جي ماڻهن جي غلاميءَ جو مکيه ڪارڻ اهو هو ته
برهمڻ کين چيو هو ته ”سمنڊ تي سفر ڪرڻ پاپ آهي!“
ان ڪري هو سامونڊي قوت بڻجي نه سگهيا ۽ پاڻ کان
برتر بري طاقت جي پيٽ ۾ پنهنجي ڪمزورين جي
تلافي ڪرڻ لاءِ زبردست بحري طاقت بڻجي دشمن سان
مقابلو ڪري نه سگهيا. اسان سنڌين لاءِ به دشمن جو
حڪم آهي ته پنهنجا مسئلا پونگي اندر ويٺا حل
ڪريو، يعني پنهنجي دشمن خلاف طاقت ۽ قوت وڌائڻ
جا جيڪي توهان جا وسيلا سنڌ کان ٻاهر آهن انهن
مان فائدو حاصل نه ڪريو، گهر ويٺا رکو پنهنجي
دشمن جا ڏک سهو، توهان جا دشمن توهان جي ٻاهرين
دشمن سان ملي، توهان خلاف ناپاڪ اتحاد ڪري،
توهان تي جيڪي وار پيا ڪن، تن جو جواب فقط
گهر اندران پيا ڏيو. وڏيرا پلي سڄي پاڪستان جا
پاڻ ۾ گڏ هجن پر توهان غريب ۽ مظلوم سنڌي گهر
مان پير ٻاهر متان ڪيو. سنڌ دشمن سڀ گڏ هجن،
غدار پل سڀ گڏ هجن، چنرل پل سڀ گڏ هجن،

عوام دشمن درٻاري ملان ٻليءَ سڀ گڏ هجن. اهي ٻل سڀ سنڌي ملڪ ۾ سير ڪن. هڪڙي ڏينهن آزاد ڪشمير ٻئي ڏينهن راولپنڊي ٽئين ڏينهن پشاور ۾ چوٿين ڏينهن ڪوئيٽا ۾ ۽ پنجين ڏينهن حيدرآباد ۾ عوام خلاف سازشون ڪندا، پنڊيون ٻاريندا وتن پر سنڌي ماڻهن لاءِ پنهنجي گهر سنڌ مان پير به ٻاهر ڪڍڻ حرام آهي. دشمن جي فتويٰ مطابق سنڌي ماڻهن لاءِ جيڪي ويهه هزار شيون حرام آهن انهن مان گهرن مان پير ٻاهر ڪڍڻ سڀ کان وڌيڪ حرام آهي ڇو ته دشمن کي ڊپ آهي ته ٻاهر نڪري متان هو پاڻ جهڙي ماريل، ستايل ماڻهن کي سمجهائي، شرمائي، ڪين دشمن جو هٿيار ٿي اسان جي مخالفت ڪرڻ کان، ٻار نه آئي وڃي! متان ڪنهن کي پنهنجو همدرد ۽ همخيال نه بنائي وڃي! متان ڪنهن دشمن جي ڊر نه ڏسي وڃي ۽ ان تي ٻانڊو نه رکي سگهي. متان پنهنجي دشمن جي ڪنهن پٽ ٽڻ کي ڏوڙي نه وڃي. متان سندن سڄي ملڪ جي هر صوبي ۽ هر قوم خلاف هلندڙ سنڌ دشمن، عوام دشمن ۽ انقلاب دشمن ڏنڌي ۽ ڪاروبار ۾ ڪو خلل نه وجهي، سندن آرام ۽ سک نه ڦٽائي وجهي. سندن راڄ ۾ رنڊڪ نه سندن گهر ۾ گهوٽالو نه وجهي ڇڏي. سندن دوستيءَ تي گهٽائي سگهي، سندن دشمن نه وڌائي وجهي ۽ انهن کي پاڻ سان ملائي پڌي ڪري ڪاٺين زور نه ٿي وڃي! مطلب ته هڪ طرف عوام دشمن

جي برتري ۽ بالادستي، سازش ۽ فتني ۽ سندن پاڻ ۾ عوام خلاف اتفاق، اتحاد ڦرلٽ ۽ ظلم ۽ ٻئي طرف عوام جي ايوجهائي ۽ اڻجاڻائي نفاق ۽ ڦوٽ، مظلومي ۽ محڪومي ۾ ڪو فرق نه وجهي ڇڏي! اهڙي ريت اها گهر جي ڳالهه سوچ پوئتي پيل سنڌي ماڻهوءَ کي به وٺي ٿي ۽ ساڳئي وقت وڏيرن ۽ نقلي ترقي پسندن کي به ڏاڍي وٺي ٿي ڇو ته اها ڪين ملڪي سياست تي پنهنجي هڪ هٽي قائم رکڻ جو مقصد پورو ڪرڻ ۾ مدد ڏئي ٿي.

سنڌي پوئتي پيل عوام جي گهر جي ڳالهه فطرت جون پاڙون تاريخي پاتال ۾ کتل آهن. ڪنهن به دور ۾ اسان سنڌي ماڻهن پنهنجي سنڌي گهر مان ٻاهر نڪري دنيا ۾ ڪنهن چڱي يا بري ڪم لاءِ پکڙيا ناهيون. ان جي ابتڙ ٻي دنيا جون ڪئين قومون سنڌ ڏي ڌاري ۽ قبائلي لشڪر وٺي الائي ڪيترن هزارن ڪوهن تان ڪهي اچي اسان تي ڪڙڪنديون رهيون آهن.

اسان ان قوم جي عوام منجهان آهيون جيڪا قوم گهر کان ٻاهر ليئو نه پائي سگهڻ ڪري سڄي تاريخ ۾ بدنام آهي ۽ پنهنجي سموري تاريخي عمر ان قومي اوڳڻ جي سزا غلامي جي صورت ۾ ڀوڳيندي رهي آهي. البت اسان جي وطن جي هندو واپاريءَ سرمائيدارن زمانن کان وٺي صحيح معنيٰ ۾ دنيا جي پنجن کنڊن ۾ ٿهلجي پنهنجي قابليت ۽ زمانه شناسي جو سڪو ٻئي ڄمايو آهي.

جاوا سوماترا جي پيٽن ڪان وٺي اولهه آفريڪا جي
گني بساؤ جي پيٽن تائين ڌرتي جي بنهن ڏاڪڻي ڇيڙي
ڏکڻ آفريڪا ڪان وٺي اتر ۾ انگلنڊ ۽ اولهه ۾ آمريڪا
تائين دنيا جي سمورن ڪنڊن ۾ سنڌي هندو واپاري
سرمائيدار طبقي جا نمائندا ڦهليل آهن. سهڻي لطيف جا
۾ سر، سر سري راڳ ۽ سر سامونڊي انهن لنڪا ۽
جاوا پيٽيندڙ دلير واپارين کي خراج تحسين ڏيڻ لاءِ
وقف ڪيا آهن جيڪي اتر جي اوت سان اوڏا هئا
۽ ڪارو ڪيڙي، ماڻڪن جا مٽ ڀري، واهوندن سان
واپس ورندا هئا. اهي جن جون ناز پرديون زالون پنهنجي
جواني جا ڏينهڙا سندن انتظار ۾ پيون ڪاٽينديون هيون
۽ سندن واپس ورڻ تي مٿانئن املهه ماڻڪ گهور ينديون
هيون. اڄڪلهه سنڌي وڏيرو ۾ پنهنجا پار انگلنڊ،
آمريڪا ۽ جرمني ۽ ويندي ماسڪو، آسٽريليا ۽ ڪئنيڊا
۾ پڙهائي ٿو ۽ هانگ ڪانگ، سنگاپور، ٽلي جا تفريحي
دورا ڪري ٿو. سنڌ ۾ آباد اردو ڳالهائيندڙن جي
هڪڙي چنگهه پشاور ۾ آهي ته ٻي دهلي، دکن،
لنڊن، آمريڪا يا جرمني ۾ آهي. خود هن ملڪ جي
ٻين قومن جي هاري طبقي جي پيٽ ۾ به اسان جو
هاري طبقو ۽ اهو مان نڪتل ننڍو وچولو طبقو ڇرڻ پرڻ
جي معاملي ۾ چٽ آهي. پنجابي هاري ۽ سندن پٽ
اسان کي جرمني، ناروي، اٽلي، آمريڪا، انگلنڊ،
آفريڪا، آسٽريليا ۾ ڪافي تعداد ۾ ملندا. هو پنهنجي

چالاڪي، جرئت ۽ ٻين ڪي ڏوڻيون. هٿي جاءِ ڪري اڳي وڏڻ جي ڪري ايترو مشهور بلڪ بدنام آهن جو هنن جي ڪري لفظ "پاڪستاني" يورپ، آمريڪا، ڪئناڊا ۾ هڪ اهڙي بين الاقوامي گار بنجي پيئي آهي جيڪا پنجابين کان سواءِ ٻين سمورن پاڪستانين بلڪ سمورن ايشيائين لاءِ به استعمال ڪئي وڃي ٿي. هو جيئن ته پاڻ کي ٻاهر پاڪستاني سڏائين ٿا، تنهنڪري هنن جي استادين کي ڏسي اتي جا رجعت پرست نفرت ۽ ڌڪار وچان کين پاڪي سڏين ٿا.

پٺاڻ هاري محمود غزنوي ۽ محمد غوري کان وٺي احمد شاهه ابدالي ۽ مدد خان تائين حملو ڪندڙ لشڪرن جا سپاهي بنجي سڄي هندستان کي لتاڙيندو رهيو آهي. اڄ هو نه رڳو دره خيبر کان وٺي ڪيٽي بندر تائين قبضو ڄمائي ويٺو آهي. نه رڳو هندستان جي آخري حصي ۾ ديرو ڄمائي گهمندو نظر اچي ٿو پر دنيا جي ڪيترن ملڪن ۾ به وڏي دٻدٻي سان موجود نظر اچي ٿو. ٻي طرف بلوچ به بلوچستان کان ٻاهر نه رڳو پاڪستان جي ٻين صوبن ۾ پر ايراني نار جي اوڀر توڙي اولهه جي ملڪن توڙي مشرق وسطيٰ ۾ ڦهليل آهن ۽ بلوچ قبائلين جا قافلا سال جي ڏڌن سان هر سال سنڌ بلوچستان جي وچ ۾ گشت ڪندا رهن ٿا. پٺاڻ قبائلي هر سال جا ڪي مهينا پاڪستان ۾ ته ڪي افغانستان ۾ گذارين ٿا. اهڙيءَ ريت سال جو گهڻو

وڃ سفر ۾ رهن ٿا. ان ڇرپر هڪ طرف عام سنڌين ۽ ٻئي طرف پاڪستان جي ٻين قومن جي عام ماڻهن جي لياقتن ۾ زمين آسمان جو فرق ڪري ڇڏيو آهي. ان ڳالهه دنيا جهان جي ماڻهن، ملڪن، فضائن، موسمن، ڏنڌن ڌاڙين، ريتن رسمن، ٻولين ۽ ثقافتن کي ڏسڻ وائسڻ وارن اردو ڳالهائيندڙن، بلوچن، پنجابين ۽ پٺاڻن کي اسان جي پنج جريب زمين سان سلهاڙيل، ۽ پنهنجي جوءِ ۽ ڏاندن جي جوڙي جي چوڪيداري ۾ عمريون ۽ نسل ڳاري ڇڏيندڙ عام سنڌي هاري ماڻهو تي اهڙي جذباتي، ذهني، فطري، روحاني ۽ عملي برتري ۽ بالادستي ڏيئي ڇڏي آهي. جنهن جو مقابلو اسان لاءِ موجوده حالتن ۾ ظاهري طرح بلڪل ناممڪن آهي. ان ڳالهه جو جيڪڏهن تاريخي سنجيدگي سان نوٽيس نه ورتو ويو ۽ ان جو پوري انقلابي وطن دوست ذميواري سان تدارڪ نه ڪيو ويو ته اسين ٻين قومن جي نه رڳو حاڪم طبقن جي پيٽ ۾ پاڻ جهڙن غريب ڀائرن جي پيٽ ۾ به سدائين پست رهنداسين ۽ پنهنجي قومي حقن وٺڻ جبي چٽاڀيٽي ۾ رڳو ڦريل واڙيل وانگر دانهون ڪندا رهجي وينداسين. ان مرض مان جان آجي ڪرڻ جو پهريون قدم اهو آهي ته اسان پنهنجي وطن جا گهڻگهرا سنڌي ماڻهو پختي ارادي سان نه صرف پاڪستان ۾ پر دنيا جي ٻين حصن ۾ ڦهلجي وڃون. ۽ ان لاءِ فضا ۽ حالتون سازگار ڪري سڄي قوم کي سڄي دنيا

۾ پکڙيل ۽ دنيا کان باخبر متحرڪ قوم بنائڻ جي تاريخي جدوجهد شروع ڪريون. جيئن عرب ماڻهو پنهنجي ڪير پياڪ ٻارڙن کي ننڍي هوندي کان ٻهراڙي جي فصيح عربي سيکارڻ ۽ کين سخت جان، مضبوط ۽ جفاڪش بنائڻ لاءِ ننڍي هوندي رڻ پٽ ۾ بدوئن وٽ موڪليندا هئا تيئن پنهنجي ماڻهن جي لياقت وڌائڻ لاءِ اسان کي به کپي ته پنهنجي ماڻهن کي ملڪ جي ٻين حصن اندر توڙي ٻاهر موڪليون جيئن هو چڱي طرح پيا علائقا ۽ ٻاهرين دنيا ڏسي مخالف توڙي دوست ۽ ٻين ماڻهن سان ملي جاچي، دوست دشمن جي پروڙ حاصل ڪري ڇالاڪ، مضبوط ۽ پنهنجي پيرن تي بيهڻ جيترا ماڻهو ٿي اچن. ماڻهو ۾ صلاحيتون نت نئين آزمائشن، ڏکن ۽ مقابلن مان لنگهڻ سان پيدا ٿين ٿيون. گهر جي ڪنڊ ۾ ويٺل مڙس به ماءُ جي ڪڇ ۾ لڪي ويٺل ٻار وانگي آهي. ان مان ڪوبه ڀوڏو ڀرڙو ڪونهي. منجهن نڪا ڪا لياقت پيدا ٿيندي، نڪو ڪابه مڙساڻون ڪم ٿي سگهندو. کين خبر ئي ڪانه هوندي ته دنيا جو چرخو ڪيئن پيو هلي. اسان جا جيڪي ڪارڪن سڄي ملڪ ۾ هلندا انهن جون لياقتون وڌنديون. انهن ۾ گهرائي ايندي، کين ڀيريون پيرو عملي طرح خبر پوندي ته سنڌ کان ٻاهر به ڪا دنيا ٿئي ٿي. ان ۾ به ڪا سياست ٿئي ٿي. سنڌ ذهنن ۾ ٻين صوبن جي عوام ۽ عوام دشمن بابت ٻين کان ٻڌل ڳالهين تسي

ڀَڏَلَ جيڪي مغروضا، وهم ۽ گمان آهن تن جي جاءِ تي ڪن اڪين ڏٺل ۽ پنهنجي ڪنن ٻڌل ڳالهيون معلوم ٿينديون. اهڙيءَ ريت هو وهم ۽ گمان جي دنيا مان نڪري ڄاڻ جي دنيا ۾ داخل ٿيندا. خود پنهنجي باري ۾ ڪين نيون ڳالهيون معلوم ٿينديون. ڪين پنهنجي لڪل نقصن ۽ لڪل خوبين جي خبر پوندي. هو وڏيڪ وسيع نظر، بردبار، خوش اخلاق ۽ قابل ٿيندا. منجهن هڪڙي نئين قسم جي خوداعتمادي ايندي. هن کي نه رڳو ذاتي طرح پاڻ تي وڌيڪ ڀروسو ٿئي ٿو پر سندن پنهنجي سڄي طبقي ۽ انقلابي عوام تي ان جي روشن انقلابي مستقبل تي ڀروسو ٿئي ٿو. منجهن احساس پيدا ٿئي ٿو ته اسان اڪيلا نه آهيون، اسان جا همخيال ماڻهو، سڄا ماڻهو، سڄي پاڪستان کان سواءِ سڄي دنيا ۾ ڦهليل آهن. جڏهن هو هرهنڌ ڏسن ٿا، سڀ ماڻهو ٻولي پنهنجي پنهنجي ڳالهائن ٿا، ڪي پشتو ۽ بلوچي ته ڪي اردو يا پنجابي پر غدار وڏيري، چوڌري ۽ سرمائيدار تي، ظالم ڪاموري، رجعت پرست ملين ۽ ڦورو سامراج تي لعنت ملامت هو ڪنهن جي هرهنڌ ۽ هر ٻوليءَ ۾ اها ساڳي آهي، تڏهن هنن کي پنهنجي نظر ۾ وڌيڪ ڀروسو پڪو يقين ٿئي ٿو. هنن کي خاطري ٿئي ٿي ته اها ڳالهه جا هندسنڌ ۾ ڦهليل آهي سا ٻين سڀني ملڪن ۾ به پڪ ڦهليل هوندي ۽ پڪ ڪامياب ٿيندي. هو جڏهن

صفا اوپرن ماڻهن ۾ غير قوم جي ماڻهن سان اٿڻ ويهڻ ڳالهائڻ ٻولهائڻ سکن ٿا تڏهن هو اڳي کان بهتر سياسي سپاهي ٿين ٿا. هو سکن ٿا ته اتحادن ۾ جدوجهد کيئن هلائجي ۽ اتحادن ۾ جيڪي پيچيدگيون آهن انهن کي منهن کيئن ڏجي. اڳتي کيئن وڌجي، پوئتي کيئن هٽجي، بدمعاشن کي منهن کيئن ڏجي، سس پس، فتني ۽ سازش کي کيئن ناڪام بنائجي، پنهنجا دشمن کيئن گهٽائجن ۽ دوست يا همدرد کيئن پيدا ڪجن، پنهنجي دشمن جو ٽڪ کيئن گسائجي ۽ پنهنجي موقف کي کيئن اهڙي نموني پيش ڪجي جو ٻيا ماڻهو ان تي اعتبار ڪن. سنڌ دشمن جيئن ته سنڌي عوام کي هر طرح گمراهه ۽ ٿوائي ڪرڻ گهرن ٿا تنهنڪري هنن جي پاليسي آهي ته عوام جي چڱائي کي برائي، انهن جي فائدي کي نقصان، انهن جي جس ملڻ جهڙي ڪم کي به ملامت جوڳو ڪم ثابت ڪري ڏيکارجي. اسان جي ڪاميابين کي ناڪاميون ڪري پيش ڪجي ۽ جن ڳالهين تي اسان کي خوش ٿيڻ کپي تن تي اسان کي ماتم ڪرائجي. سنڌن مرضي آهي ته جي اسين ناڪام ٿيون ته به مياري هجون ۽ جي ڪامياب ٿيون ته به ڏوهي ليکجون.

گهر جي ڪنڊ پاڙي سموري ملڪ سموري دنيا ۾ سنڌي عوام جي فائدي جي سياست ڪرڻ سنڌي عوام جي هر گهگهري فرد جو قومي، عوامي ۽ انقلابي فرض آهي.

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندَڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪاٿُو، پاڇوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪارِ تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَــنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪـو بـہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهـڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪـو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وڻـن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَــنَ بہ مختَلِف آهـن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بـہ ٿي سگهن ٿا. بيـن لفظن ۾پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ ٽالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نـہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَــنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيـادن تـي بـہ ٿِيـن. اهـڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَـرڻ جـي اُصـولَ هيـٺ ڏي وَٺُ ڪنـدا ۽ غيرتجـارتي non-commercial رهنـدا. پَنَــن پـاران ڪتـابن ڪـي ڊِجيِٽـائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪـو بـہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪـرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن ڪي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪـو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَــن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڻڄاڻائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَڙهڻ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَڙهَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَڙهَ سيني کي **ڇو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽر گهرج necessity unavoidable سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪِي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)